

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra pedagogiky a psychologie

Bakalářská práce

**Postavení cizinců v České republice
v kontextu problematiky jejich nelegálního
zaměstnávání**

Autor práce: Radek Míka

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Alena Toningarová**

Studijní obor: Sociální pedagogika

České Budějovice 2016

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích

Poděkování

Rád bych poděkoval paní Mgr. Aleně Toningarové za vedení mé bakalářské práce, odbornou pomoc a poskytování cenných rad.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá sociálním postavením cizinců, kteří vykonávají nelegální zaměstnání. Práce je zaměřena na státní příslušníky Ukrajiny, kteří dlouhodobě pobývají na našem území. Úvodní část si klade za cíl zmapovat příčiny migrace. Popisuje dlouhodobé pobyty cizinců, které jsou úzce spjaté s výkonem zaměstnání v České republice. Zaměřuje se na vymezení jevů nelegálního zaměstnávání a poukazuje na systém, kterým se popsany fenomén řídí. V praktické části je realizováno empirické šetření za pomoci případových studií. Cílem práce je zmapovat sociální postavení nelegálně zaměstnaných cizinců a popsat souvislosti zkoumaného jevu.

Klíčová slova: migrace, nelegální zaměstnání, dlouhodobý pobyt, klientský systém

Abstract

This bachelor's thesis deals with the social status of foreigners who practise illegal employment. More precisely, the work focuses on Ukrainian nationals who live on a long-term basis in the Czech Republic. The introductory part aims at mapping the causes of migration. It describes long-term stays of foreigners closely connected with the job performance in the Czech Republic. Further, it concentrates on the delimitation of illegal employment phenomena and it points out to the system that follows the described phenomenon. In the analytical part empirical investigation with the help of case studies is carried out. The aim of the thesis is mapping the social status of illegally employed foreigners and the description of connections of the researched phenomenon.

Key words: migration, illegal employment, long-term stay, client system

Obsah

Úvod	8
1 Vznik a příčiny migrace	10
1.1 Vymezení základních pojmů	11
1.2 Příčiny migrace	12
1.3 Státní příslušníci Evropské unie a třetích států v České republice	13
2 Ukrajinská migrace na území ČR.....	15
2.1 Ekonomická migrace Ukrajinců	17
2.1.1 Pozitivní aspekty ekonomické migrace	19
2.1.2 Negativní aspekty ekonomické migrace.....	19
3 Dlouhodobý pobyt státních příslušníků Ukrajiny ve vztahu k zaměstnání	20
3.1 Dlouhodobý pobyt za účelem zaměstnání	20
3.1.1 Povolení k zaměstnání	21
3.2 Zaměstnanecká karta	21
3.3 Klientský systém.....	22
4 Právní rámec zaměstnávání cizinců v ČR	25
4.1 Vymezení pojmu nelegální práce a neoprávněného zaměstnávání	26
4.2 Nelegální práce	26
4.3 Neoprávněné zaměstnávání cizinců.....	27
4.4 Příčiny nelegálního zaměstnávání cizinců.....	28
5 Integrace cizinců do společnosti ve vztahu k zaměstnání	30
5.1 Souvislost mezi prací cizinců ze třetích zemí a průběhem procesu socializace	31
5.2 Adaptace na život v nové zemi	32
5.3 Sociální kapitál	32
5.4 Volba a ztráta zaměstnání	33
6 Cíle práce a hlavní výzkumné otázky.....	35
6.1 Vedlejší výzkumné otázky.....	35
6.2 Metodologie výzkumu	36
6.3 Výzkumná technika	37
6.4 Sběr dat	37
6.5 Výzkumný soubor.....	38
6.6 Etické otázky výzkumu.....	38
7 Případové studie	40
7.1 Případová studie č. 1	40

7.2	Případová studie č. 2.....	42
7.3	Případová studie č. 3.....	44
8	Vyhodnocení případových studií.....	46
	Závěr.....	48
	Seznam použité literatury a informačních zdrojů.....	50
	Seznam příloh.....	53

Úvod

Tématem mé bakalářské práce je postavení cizinců v České republice v kontextu problematiky jejich nelegálního zaměstnávání. Toto téma jsem si vybral především z důvodu mého osobního a profesního zájmu na příčinách a důsledcích výše uvedeného jevu. Já sám již několik let pracuji u složky policie ČR, která se specializuje na cizineckou problematiku. V minulosti jsem měl možnost několik let působit v oblasti agend vztahujících se k povolování pobytu cizincům. Zde jsem měl možnost proniknout do složitého správního mechanismu povolování pobytů, více porozumět jednotlivým skupinám cizinců různých národností a částečně objevit různé zákonitosti, hodnoty a postoje jednotlivých komunit. Takto nabyté zkušenosti a informace se snažím co nejlépe uplatnit v mém současném zařazení, kdy se podílím na vyhledávání a následném šetření trestné činnosti spojené s cizineckou problematikou, zejména pobytovou.

V současné době, kdy se snaží statisíce běženců dostat do států Evropské unie, je toto téma navýsost aktuální. Jejich touhy po jednodušším a mnohdy bezpečnějším životě zneužívají převaděčské organizace na celém světě a není žádným tajemstvím, že tato činnost je vysoce lukrativní záležitostí. Země Evropské unie řeší na jedné straně problém úbytku produktivní části populace a zvýšení přistěhovaleckých kvót pro vybrané pracovníky. Na druhé straně se samozřejmě brání přílivu nelegální migrace a tedy i následně nelegálního zaměstnávání. Změny ve střední a východní Evropě, narůstající globalizace a s ní spojené migrační vlny se přímo dotkly i naší republiky, která se tak pro mnoho cizinců stala i zemí cílovou.

Česká republika, stejně jako ostatní státy Evropské unie, chrání svůj pracovní trh různými zákonnými či administrativními opatřeními před nekontrolovaným přílivem zaměstnanců ze zahraničí. Dle míry omezení přístupu k pracovnímu trhu rozlišujeme dvě základní kategorie zahraničních zaměstnanců. Do první kategorie spadají občané Evropské unie, Evropského hospodářského prostoru a Švýcarska a jejich rodinné příslušníky, rodinné příslušníky občanů České republiky, cizince s uděleným trvalým pobytem nebo mezinárodní či dočasnou ochranou. Druhou kategorií jsou cizinci ze třetích států a osoby bez státní příslušnosti. Má bakalářská práce je právě zaměřena především na tuto druhou kategorii cizinců. Vzhledem ke skutečnosti, že jednou z nejvíce početných menšin na území České republiky jsou státní příslušníci Ukrajiny, je práce orientována na cizince pocházející z tohoto východoevropského státu. Dalším důvodem výběru této menšiny je fakt, že osoby ukrajinské státní příslušnosti

patří k nejpočetnější skupině cizinců, která na našem území vykonává zaměstnání, popřípadě obdobné ekonomické aktivity.

Cílem práce je popsat příčiny nelegálního zaměstnávání cizinců, neboť tento jev má v mnoha případech i trestně právní rovinu, dále popsat sociální postavení této skupiny cizinců a v neposlední řadě popsat východiska, jakým způsobem pracovat s touto ohroženou kategorií tak, aby se nemuseli podrobovat níže popsanému jevu. V teoretické části je věnována pozornost teoretickým základům nelegálního zaměstnávání a pobytové problematice v souvislosti se zaměstnáním jako podstatného prvku integrace do společnosti. V úvodní kapitole jsou vymezeny základní pojmy týkající se migrace a nelegálního zaměstnávání. Navazuje kapitola, která je věnována ukrajinské migraci, jejím příčinám a podrobně se zabývá ekonomickou migrací Ukrajinců. Ve třetí kapitole jsou vysvětlovány dlouhodobé pobyty úzce spojené s výkonem zaměstnání cizinců. Podrobně je zde popsán zprostředkovatelský systém, který právě vytváří možnosti dopouštět se porušování zákonů a předpisů při zaměstnávání cizinců. O nelegálním zaměstnávání a nelegální práci pojednává čtvrtá kapitola a jsou zde zobecněny motivy a příčiny nelegálního zaměstnávání cizinců. Poslední pátá kapitola pojednává o integraci cizinců do naší společnosti prostřednictvím právě pracovních příležitostí.

Důvody ekonomické migrace příslušníků Ukrajiny, jejich pracovní postavení, způsob jakým se orientují v oblasti vyřizování si pobytů a zda mají povědomí o pracovních-právních vztazích, bude zjišťováno v praktické části mé bakalářské práce, a to prostřednictvím případových studií. Analýza by měla přispět ke zmapování a objasnění příčin jejich nelegálního zaměstnávání a následně hledat způsoby, které by vedly ke zlepšení situace a eliminaci jevu samotného.

Na tomto místě je nutné zmínit, že problematika nelegálního nebo také neoprávněného zaměstnávání cizinců obecně, je velmi rozsáhlá. Jelikož se zmiňovaná oblast vyznačuje určitou latentností a zároveň výraznou masovostí, tato práce si neklade za cíl popsat celou materii. Mým záměrem je na konkrétní kategorii cizinců popsat, pomocí případových studií, příčinu jevu, sociální dopady pro cizince samotné a možná východiska, která by umožňovala takto ohroženým osobám se z popsaného fenoménu vymanit.

I. Teoretická část

1 Vznik a příčiny migrace

Migrace je nerozlučně spjata se vznikem, rozmachem i zánikem civilizací v naší dávné i docela blízké minulosti. Přesuny obyvatelstva jsou známy od nepaměti. Doprovází naše dějiny již od samého počátku, kdy lidé sledovali zdroj obživy a vydávali se za ním. Nejčastěji byla migrace právě zapříčiněna přelidněním určitých oblastí a s ním spjatým nedostatkem potravy. S rozvojem lidské společnosti se měnily příčiny a formy migrace. Vedle obav z politického, náboženského nebo rasového pronásledování jsou to obavy i o svůj holý život z důvodu válečných konfliktů. Jde také o snahu nemalé části populace, především méně rozvinutých zemí, zvýšit si životní úroveň přesídlením do bohatších států západní Evropy nebo Ameriky.

Pojem migrace má původ v latinském slovu migratio, v překladu přestěhování. Mezinárodní migrace je často vnímána v kontextu s demografickým vývojem států nebo geopolitických regionů. Vyspělé země od imigrace očekávají částečné nebo úplné obrácení nepříznivého demografického vývoje souvisejícího s dlouhodobou tendencí klesající porodnosti.

Imigrace však v žádném případě nemůže udržet existující demografické struktury, zejména v tom smyslu, že nemůže sama o sobě zabránit celkovému stárnutí populací daných vyspělých imigračních zemí“ (Drbohlav a kol., 2010, s. 112).

Migraci můžeme rozdělit na nucenou a dobrovolnou, dále z časového hlediska na časově omezenou a trvalou. Dle *Sociologického slovníku* se časově omezená migrace vztahuje na osoby, které se přemísťují z jedné země do druhé na více než jeden měsíc, ne však na delší dobu než jeden rok. Tito lidé pak nemají v úmyslu se v zemi trvale usadit (Geist, 1992).

Dle *Sociologického slovníku* má migrace význam pro prostorovou mobilitu, tedy pro pohyb osob nebo skupin většího počtu obyvatel v geografickém a sociálním prostoru, který je spojen s dočasnou nebo trvalou změnou místa pobytu. Může tedy znamenat přechod individua nebo skupiny z jedné společnosti do druhé (Jandourek, 2001).

Geist uvádí, že jde o „označení pro geografický pohyb jedinců nebo skupin, tj. mobilitu lidí v užším nebo širším geografickém prostoru“ (Geist, 1992, s. 224).

Následně rozlišuje migraci na mezinárodní, případně externí, která znamená pohyb osob mezi zeměmi, a to buď formou emigrace, nebo imigrace. Dalším rozdělením je dle Geista (1992) migraci interkontinentální, tzv. zámořská nebo intrakontinentální uvnitř jednoho světadílu.

Podle *Pedagogického slovníku* je migrace „přesídlování lidí uvnitř jedné země do jiné země z důvodů ekonomických, politických aj. Z pedagogického hlediska nabývá dnes na důležitosti vzhledem k nutnosti vzdělávat děti migrantů (přistěhovalců), často z velmi odlišných etnických skupin s odlišnou kulturou, jazykem, náboženstvím“ (Průcha, 2009, s. 155).

1.1 Vymezení základních pojmů

Cizinec – u tohoto pojmu je nutné využít definici, která je obsažena v zákoně o pobytu cizinců „Cizincem se rozumí osoba, která není státním občanem České republiky, včetně občana Evropské unie“ (zák. č. 326/1999 Sb.)

Státní příslušník třetího státu - jedná se o cizince, který není občanem Evropské unie a Evropského hospodářského prostoru. Pro tyto osoby platí jiná pravidla pro získání pobytových oprávnění a pro pohyb v Evropské unii než pro občany členských států EU. Uvedená omezení státního příslušníka třetích států jsou eliminována, pokud vystupují jako rodinní příslušníci občana EU.

Integrace cizinců – hovoříme o postupném začleňování cizinců do majoritní společnosti, a to v oblasti sociální, ekonomické, politické, kulturní či náboženské. Jedná se o komplexní jev, na kterém se účastní jak cizinci samotní, tak většinová společnost. Jak uvádí Trbola a Rákoczyová: „Vyčerpávající definice pojmu integrace cizinců neexistuje ani na celoevropské úrovni a ani na úrovni českého státu“ (Trbola, Rákoczyová, 2011, s. 17). Pojem integrace cizinců bývá v různých programových dokumentech ve většině případů charakterizován podle oblastí, na které jsou zacíleny. Integrační politika na celoevropské úrovni poskytuje pouze obecný rámec. Konkrétní integrační strategie jsou v kompetenci jednotlivých států (Trbola, Rákoczyová, 2011).

Pracovní trh – dle vymezení Buchtové se jedná o převodový mechanismus mezi výrobou a spotřebou. Při vytváření statků hraje práce nezastupitelnou roli a je tak významným výrobním faktorem (Buchtová, 2002). Pracovní trh se vyznačuje vysokou mírou konkurence jak na straně poptávky, tak na straně nabídky.

Etnická skupina – pojem je užíván od roku 1964, kdy ho zavedl Raoul Naroll. Definoval ji jako skupinu, která se nedokáže biologicky sebeobnovovat, sdílí kulturní hodnoty a naplňuje je svým

chováním, má vlastní způsob komunikace a je soudržná jak svými členy, tak cizinci – nečleny. Postupem času došlo k významovému posunu tohoto pojmu. Etnická skupina je označení pro množinu lidí, kteří se hlásí ke společnému původu, hovoří stejným jazykem, mají společnou historii a kulturu. A všechny tyto složky jsou odlišné od okolních etnických skupin. V neposlední řadě obývají společné území, které chápou jako vlastní (Bittnerová, Moravcová, 2011).

Imigrace – označuje proces, při kterém dochází k usazování obyvatelstva přicházejícího ze zahraničí na území cílové země.

Klientský systém – organizovaný hierarchický systém, kdy na vrcholu mohou být skupiny organizovaného zločinu. V jeho spodní části jsou ukrajinští pracovníci. Mezi nimi působí třetí skupina, tzv. klienti, jejichž hlavní náplní je zprostředkování zaměstnání cizincům většinou z Ukrajiny.

Cirkulační pracovní migrace – kyvadlové stěhování cizinců za prací, jehož cílem není trvalé usídlení v cílové zemi. Pomocí takto vydělaných prostředků se cizinci snaží zvýšit svůj sociální a ekonomický status v mateřské zemi (Trbola, Rákoczyová, 2011).

1.2 Příčiny migrace

Nejčastějšími příčinami pro migraci bývají ekonomické, politické, popřípadě náboženské důvody. Pokud hovoříme o mezinárodní migraci, pak ji lze dělit na emigraci a imigraci. Emigrace, označována též jako vystěhovalectví, je chápána jako dlouhodobější dobrovolné či nedobrovolné opuštění domovského státu. Pokud je migrace masová, znamená pro cílovou zemi výrazné změny ve struktuře obyvatelstva s dopady do různých společenských oblastí. Z těchto důvodů se státy pokoušejí migraci regulovat. Regulační opatření nebývají úspěšná, a proto dochází k nárůstu ilegální migrace.

Vzhledem ke globalizaci světa, rozvoji prostředků snadného a relativně levného cestování, rozvoji informačních technologií dochází vlivem různých okolností k posílení migračního jevu. Pokud se nově příchozí neasimilují či neintegrují, mohou být tyto skupiny zdrojem sociálního napětí. Část migrantů může pro novou zemi znamenat významný ekonomický, popřípadě intelektuální přínos. V tomto směru hovoříme o vzdělaných elitách či levné pracovní síle, která přichází do vyspělých zemí (Jandourek, 2001).

Novodobá migrace do České republiky je poměrně krátká, jak uvádí Vágnerová: „*před rokem 1989 šlo spíš o opačný trend, lidé z republiky odcházeli. Společnost byla mnohem homogennější a ve srovnání se západní Evropou je taková i nyní*“ (Vágnerová, 2014, s. 608). Celková čísla migrantů nelze přesně stanovit, a to z důvodu, že značná část je nelegální. Znamená to, že tato čísla lze odhadovat. Skupiny migrantů jsou heterogenní i přes skutečnost, že jsou vymezeny svým původem. Odlišují se vzděláním, ekonomickým zázemím, hodnotami, jazykovou výbavou a v neposlední řadě kontakty v nové zemi.

Důvod příchodu do nové země signalizuje samotné složení skupiny migrantů. Ekonomickými migranty jsou většinou mladší muži, kteří přicházejí bez rodin, oproti tomu mezi válečnými uprchlíky nalezneme převážně ženy s dětmi a starší lidi. Politické migranty charakterizuje většinou příchod celé rodiny. Většinová společnost může důvody migrujících osob chápat, nemusí jim nějak vadit, dokonce s nimi může cítit, ale byli by radši, kdyby odcestovali. Pokud vezmeme cizince z blízkých států, jako je například Ukrajina, odmítavý postoj může pramenit z obav o omezení možných pracovních příležitostí a z ohrožení bezpečnosti (Vágnerová, 2014). „*K posílení negativ postoje přispívají problémy evropských zemí s muslimskou komunitou, jejíž členové nejednají v souladu s normami dané společnosti. Pokud přistěhovalci nejsou ochotni respektovat ani základní principy nové společnosti, zákonitě vyvolávají odmítavé reakce*“ (Vágnerová, 2014, s. 602).

1.3 Státní příslušníci Evropské unie a třetích států v České republice

Skutečnost, že Česká republika (dále jen ČR) je členem Evropské unie (dále jen EU), má za následek, že dělíme cizince do dvou kategorií. Jde o občany Evropské unie, Evropského hospodářského prostoru a Švýcarska a státní příslušníky třetích zemí. Cizinci ze států Evropské unie nemají povinnost žádat k pobytu na území republiky o pobytové oprávnění. Jejich migrace není regulována, nebývají také objektem integračních programů. Ty se týkají občanů třetích zemí. Mezi cizinci z EU tvoří nejpočetnější skupinu občané ze Slovenska, následně Poláci i Němci. Mají i otevřený vstup na pracovní trh a ten není regulován přísnými omezeními jak je tomu u občanů třetích států. Jejich pobyt na našem území se tak vyznačuje určitou latentností sociální, právní i statistickou.

Cizinci ze třetích států je označení pro osoby, které nejsou občany ČR ani žádného státu Evropské unie či Evropského hospodářského prostoru a nejsou jejich rodinnými příslušníky. Jsou to občané všech ostatních států například z východní Evropy, Afriky, ze států Blízkého východu, Asie a další. Uvedená kategorie se vyznačuje regulací jejich pobytových oprávnění na území ČR a omezeným přístupem na pracovní trh (Trbola, Rákoczyová, 2011).

Z údajů cizineckého informačního systému spravovaným Ředitelstvím služby cizinecké policie vyplývá, že ke konci roku 2014 bylo na našem území registrováno 451 923 cizinců s povoleným pobytem. Občanů ze třetích zemí bylo ke stejnému datu evidováno 266 567 cizinců, z toho Ukrajinců bylo 104 388 (viz příloha č. 1,2).

2 Ukrajinská migrace na území ČR

Migrace obyvatelstva z území Ukrajiny má poněkud dlouhou historii. Z tohoto pohledu lze ukrajinskou migraci dělit do několika hlavních migračních vln. Podle ukrajinistů Zilynského a Kočíka můžeme spatřovat zřetelnější přítomnost Ukrajinců na našem území již v 16. a 17. století. V tuto dobu přicházeli jako studenti nebo také jako žoldáci. Ještě intenzivnější migrace z uvedené oblasti se začala odehrávat po připojení části Haliče a Bukoviny k Habsburské monarchii (Leontiyeva, 2006). „*V této době pobývalo na českém území množství ukrajinských vojáků, důstojníků a v neposlední řadě také sezónních dělníků, kteří v té době pravděpodobně ještě neměli vyhraněné povědomí o národní příslušnosti*“ (Leontiyeva, 2006, s. 32).

Druhá migrační vlna následovala v období první Československé republiky. Na území Československa přicházeli studenti či vysokoškolští učitelé, kteří do té doby působili ve Vídni. Hlavním důvodem jejich příchodu byly lepší životní podmínky. Vyjma uvedené skupiny přicházeli na naše území migranti, kteří chtěli načerpat nové poznatky týkající se oblasti zemědělství nebo působili v různých dělnických profesích (Zilynskyj, 2002).

„*Ukrajinská emigrační komunita v první polovině minulého století byla velice aktivní, její činnosti na českém území byly zaměřeny nejen na udržení a rozvoj ukrajinské kultury, ale také na podporu tehdejší snahy ukrajinského státu o politickou nezávislost*“ (Leontiyeva, 2006, s. 32). Do zmiňovaného období spadají taktéž první snahy volyňských Čechů o návrat do původní vlasti. Tehdejší vláda byla názoru, že reemigrace není možná. Přesídlování našich krajanů z Volyně počalo až po konci druhé světové války a mělo politicko-ekonomický charakter. (Bittnerová, Moravcová, 2011).

Třetí vlna se týká období od druhé světové války do roku 1989, kdy byly hlavním důvodem především politické příčiny. Německá, a zvláště následující sovětská okupace však způsobily zánik ukrajinských spolků, což mělo za následek zastavení rozvoje ukrajinské kultury na našem území, a to téměř do roku 1989. Následkem tohoto vývoje byla většina ukrajinských imigrantů z předchozích vln asimilována majoritní společností (Leontiyeva, 2006).

Po roce 1989 se Československo stalo poměrně atraktivní zemí pro migranty, především z bývalého Sovětského svazu. Převládající špatná ekonomická situace a nízká životní úroveň Ukrajiny, její geografická blízkost, malé jazykové či kulturní bariéry byly a jsou hlavními příčinami, že v současné

době Ukrajinci reprezentují nejpočetnější ekonomickou skupinu migrantů v České republice. Představují i tak jednu z nejpočetnějších migračních komunit u nás (Leontiyeva, 2006).

Oficiální statistiky vůbec nereprezentují rozsáhlou nelegální pracovní migraci. Dle neformálních odborných odhadů je počet nelegálních migrantů na území České republiky téměř totožný s legálně zaregistrovanými cizinci (viz například Drbohlav 1997). Neregulérnost migrace Ukrajinců do ČR spočívá především v nelegálním zaměstnání nebo nelegálním pobytu na českém území po uplynutí doby platnosti víza. Převážná většina ukrajinských migrantů je ekonomicky aktivní. Mezi všemi Ukrajinci, kteří vlastní povolení k dlouhodobému pobytu, je nejčastějším účelem pobytu zaměstnání (v současné době hovoříme o zaměstnanecké kartě). Dalšími typy dlouhodobých pobytů, které mají ekonomicky aktivní cizinci, jsou účast v právnické osobě a povolení k dlouhodobému pobytu za účelem podnikání.

Jak uvádí Leontiyeva (2006), do České republiky přicházejí Ukrajinci hlavně ze západních regionů, především ze zakarpatské oblasti. Během několika let se však migrační pásmo posunulo dále na východ Ukrajiny a v současné době jezdí Ukrajinci do ČR za prací i z centrálních, a dokonce i východních částí země. Tato skutečnost je jistě ovlivněna i válečnými konflikty, které probíhají na východních územích Ukrajiny.

Jak již bylo uvedeno, současná ukrajinská migrace má především ekonomický charakter, z tohoto důvodu je podstatná část těchto osob ekonomicky aktivních.

„V České republice existují silné imigrační skupiny především ze sousedních států a dále ze států bývalého Sovětského svazu“ (Uherek, 2008, s. 90). Příčinou je geografická blízkost, příbuznost jazyků a další roli mohou hrát předchozí dlouhodobé kontakty (Uherek, 2008).

Z údajů posledního sčítání lidu v roce 2011 vyplývá, že v České republice žilo celkem 422 276 cizinců, z toho 116 139 bylo státních příslušníků Ukrajiny, což činí 27,5 %. Oproti sčítání lidu v roce 2001 jde o nárůst, kdy celkový počet cizinců na našem území činil 124 668, z toho Ukrajinských státních příslušníků bylo 20 628, tedy 16,6% (ČSU). V porovnání s údaji z konce roku 2014 má počet cizinců vzestupnou tendenci. U Státních příslušníků Ukrajiny vidíme mírný pokles (viz příloha č. 1,2).

2.1 Ekonomická migrace Ukrajinců

Motivy ekonomické migrace jsou významným faktorem, který ovlivňuje postavení migrantů na trhu práce. Uvedené skutečnosti ovlivňuje zejména socioekonomická vyspělost zdrojové země pracovní migrace ve vztahu se zemí cílovou (Rákoczyová, Trbola, 2009).

Každá cílová země má specifickou skladbu imigračních skupin, které se utváří podle geografické polohy, historických podmínek anebo ekonomické situaci země. Jednotlivé cizinecké skupiny zaujímají i odlišná místa na trhu práce (Uherek, 2008).

Jak již bylo uvedeno, Ukrajinci v České republice vlastní nejčastěji povolení k pobytu za účelem zaměstnaní či zaměstnanecké karty, účasti v právnické osoby nebo podnikání. Tendence vyřizování pobytu za účelem podnikání souvisí především s tím, že se ztrátou zaměstnání cizinec ztrácí prakticky nárok na povolení k pobytu.

Ve vztahu ke vzdělání a kvalifikačním předpokladům ekonomicky aktivních migrantů z Ukrajiny se názory liší. Leontieva uvádí, že *„výzkumný tým doc. Drbohlava, který uskutečnil řadu “snow-bowlingových“ průzkumů, tvrdí, že důležitými atributy ukrajinských pracovních migrantů v ČR v současné době jsou jejich vysoká vzdělanost a kvalifikace v zemi původu a nepřiměřeně nižší postavení na trhu práce v Čechách“* (Leontiyeva, 2006, s. 34). Do české republiky převážně směřují mladí muži v produktivním věku s cílem vydělat si na uživení rodiny, která zůstala na území Ukrajiny. Z uvedeného důvodu hovoříme spíše o tendencích ke kyvadlovému stěhování Ukrajinců za prací do České republiky, tedy o cirkulační pracovní migraci.

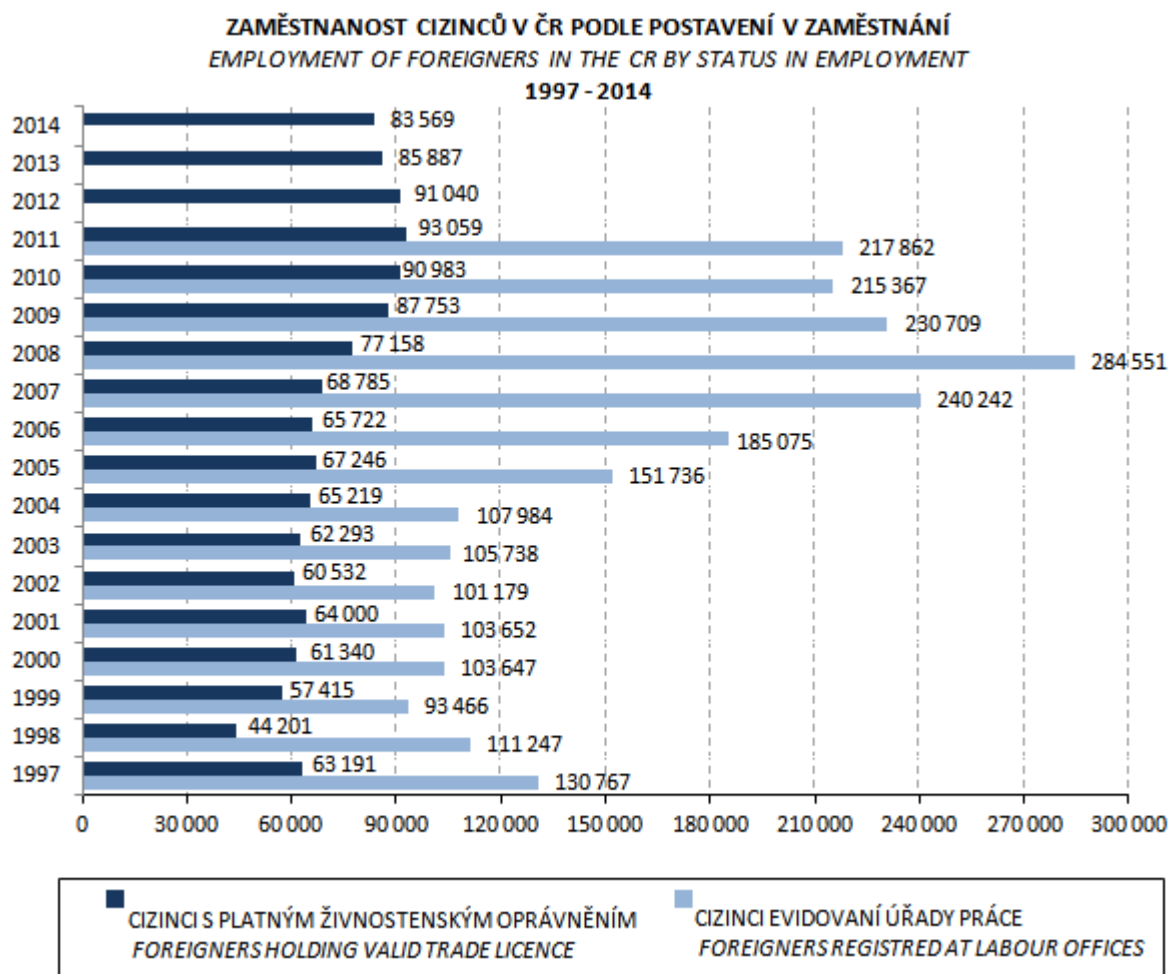
Může se zdát, že motivace migrantů, kteří jezdí za sezónními pracemi, k usazení v nové zemi je malá. Pokud vezmeme v úvahu fyzicky náročné pracovní podmínky, často katastrofální bytovací podmínky ukrajinských pracovníků, mohou mít pocit odcizení a motivaci co nejrychleji vydělat velké množství peněz a vrátit se zpět k rodinám. *„Ovšem krátce po návratu se většinou projeví ekonomické problémy a vliv má také vysoká nezaměstnanost, a tak opakování se „pracovního výletu“ je často jediným možným řešením“* (Leontiyeva, 2006, s. 35).

Významným fenoménem ukrajinské pracovní migrace je i nelegální sféra. Složitost a časová náročnost vyřizování potřebných náležitostí, samotná byrokratizace procesu udělování pobytů a neinformovanost tak mnoho jedinců vhání do hierarchicky vybudované sítě zprostředkovatelů či různých rádoby „podnikatelů“, kteří na nelegálně zaměstnaných Ukrajincích, a nejen na nich získávají nemalý

majetkový prospěch (Leontiyeva, 2006). Uvedený systém bude popsán v části zabývající se tzv. klientským systémem.

Z níže uvedené tabulky vyplývá, že ekonomicky aktivní cizinci v ČR vystupují ve větší míře jako zaměstnanci než jako osoby samostatně výdělečně činné. Je zde taktéž patrný vliv ekonomické krize v letech 2009 až 2011, kdy došlo k poklesu cizinců vedených úřadem práce jako zaměstnanců.

Zdroj: MPO ČR, MPSV ČR

Pozn.: Z důvodu integrace informačních systémů MPSV nejsou údaje za cizince evidované úřady práce od roku 2012 k dispozici.

2.1.1 Pozitivní aspekty ekonomické migrace

Co se týká ekonomických dopadů aktivit migrantů a ekonomické migrace samotné, Drbohlav uvádí, že je velmi malé množství dat a informací, chybí analytické studie, které by mohly situaci objasnit. „*V tomto ohledu nejsou vůbec či pouze minimálně dostupné informace o cizincích a jejich platech, úsporách. Vyšší daní, platbách sociálního pojištění či investičních strategií*“ (Drbohlav, 2010, s. 126). Obecně se dá říci, že ekonomická migrace cizinců pomáhá pohánět ekonomiku v nejdůležitějších oblastech. Ekonomicky motivovaná migrace v České republice a její koncentrace narůstá s tím, jak u nás klesá nezaměstnanost a opačně. Pracovní migrace spíše doplňuje české zaměstnance na pracovním trhu. A to vzhledem k tomu, že většinou zastávají méně atraktivní pracovní místa. Doplňují pracovní trh o potřebnou územní flexibilitu (Drbohlav, 2010).

Určitá část pracovních pozic s nízkou kvalitou je pro zaměstnavatele těžko obsaditelná domácími zaměstnanci. Je tak vytvořen prostor pro uplatnění pracovníků z méně rozvinutých zemí. Tito lidé pak porovnávají mzdovou úroveň v kontextu své domovské země a akceptují tedy nízký sociální status v nové zemi výměnou za sociální vzestup po návratu do domovského státu (Trbola, 2011).

2.1.2 Negativní aspekty ekonomické migrace

Mezi tyto aspekty můžeme zařadit i ty obecné. Na straně migrantů se jedná o nebezpečí možného vyloučení ze společnosti a radikalizace menšin. Na straně majoritní společnosti to mohou být posilující xenofobní tendence (Vágnerová, 2014).

Mezi zásadní negativní stránku ekonomické migrace považujeme její nelegální formu, která se může vyskytovat jak v syrovém stavu, tak v latentní podobě, kdy je maskována různými kvazipracovně-právními vztahy. Tento činitel má důsledky v dalších oblastech společnosti, může jím být krácení daní, které za takový výkon práce nejsou odváděny. Další dopad může mít ve zdravotnictví, kdy zdravotní pojištění v takovýchto případech zcela chybí nebo je neadekvátní. Ještě horší problémy může přinášet nelegální práce cizinců jím samotným, a to prostřednictvím diskriminace ze strany zaměstnavatelů.

3 Dlouhodobý pobyt státních příslušníků Ukrajiny ve vztahu k zaměstnání

V České republice se pobytové statusy cizinců řídí podle zákona č. 326/1999 Sb. *O pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů*. Tento zákon upravuje, samozřejmě v návaznosti na právní předpisy Evropských společenství mimo jiné i Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 810/2009 ze dne 13. července 2009 o kodexu Společenství o vízech (vízový kodex), podmínky vstupu cizince na území České republiky a vycestování cizince z území. Dále stanoví podmínky pobytu cizince na území a vymezuje působnost Policie české republiky, Ministerstva vnitra a Ministerstva zahraničních věcí v této oblasti.

V této kapitole budou uvedeny nejčastější druhy pobytu na území České republiky za účelem pracovních aktivit příslušníků třetích zemí. Vzhledem ke skutečnosti, že je praktická část zaměřena na ukrajinské státní příslušníky s dlouhodobým pobytem, jsou zde uvedeny ty nejčastější. V tomto případě hovoříme o udělení dlouhodobého pobytu za účelem zaměstnání a získání zaměstnanecké karty.

„Pravdou každopádně je, že cizinci pobývající v České republice v rámci dlouhodobého pobytu jsou hlavní skupinou, na kterou může stát uplatňovat svou migrační politiku, a to zejména pokud jde o migraci pracovní“ (Trbola, Rákoczyová, 2011, s. 111).

3.1 Dlouhodobý pobyt za účelem zaměstnání

23. června roku 2014 byl novelizován zákon o pobytu cizinců a dlouhodobý pobyt za účelem zaměstnání byl v podstatě nahrazen zaměstnaneckou kartou. Vzhledem k tomu, že tyto pobyty byly vydávány na určité období a v praktické části se právě objevují cizinci s dlouhodobým pobytem za účelem zaměstnání, je třeba zmínit i ty.

Povolení k dlouhodobému pobytu se uděluje až na dva roky. Konkrétní délka závisí na okolnostech týkajících se účelu pobytu. Pokud je k dlouhodobému pobytu potřebné povolení k zaměstnání, platnost pobytu se řídí dobou, na které je toto povolení k zaměstnání uděleno. V našem případě toto určuje doba povolení k zaměstnání. Doklad o účelu pobytu je obligatorní náležitostí všech žádostí o povolení či prodloužení pobytu a je tak nepominutelnou podmínkou vyhovění žádosti o pobytové oprávnění (Trbola, Rákoczyová, 2011).

V současné době se můžeme stále setkávat s pobytovým oprávněním, u kterého je nutné dokládat povolení k zaměstnání. Jde o případy, kdy cizinec vykonává práci pro družstvo (obchodní společnost), jehož je členem.

3.1.1 Povolení k zaměstnání

Problematiku povolení k zaměstnání upravuje zákon č. 435/2004 Sb. o zaměstnanosti. *„Cizinec může být přijat do zaměstnání, je-li držitelem platné zaměstnanecké karty nebo modré karty, pokud tento zákon nestanoví jinak. Cizinec může být dále přijat do zaměstnání a zaměstnáván, má-li platné povolení k zaměstnání vydané krajskou pobočkou Úřadu práce a platné povolení k pobytu na území České republiky vydané podle zákona o pobytu cizinců na území České republiky. Za zaměstnání se pro tyto účely považuje i plnění úkolů vyplývajících z předmětu činnosti právnické osoby zajišťovaných společníkem, statutárním orgánem nebo členem statutárního nebo jiného orgánu obchodní společnosti pro obchodní společnost nebo členem družstva nebo členem statutárního nebo jiného orgánu družstva pro družstvo“* (z. č. 435/2004 Sb.).

O povolení k zaměstnání žádá zpravidla sám cizinec nebo prostřednictvím svého zaměstnavatele či jím zplnomocněná osoba. Pokud jsou splněny všechny podmínky, Krajská pobočka Úřadu práce vydá povolení k zaměstnání za podmínek, že se jedná o oznámené volné pracovní místo a toto volné pracovní místo nelze s ohledem na požadovanou kvalifikaci nebo nedostatek pracovních sil jinak obsadit.

3.2 Zaměstnanecká karta

Zaměstnaneckou kartou se rozumí povolení k dlouhodobému pobytu opravňující cizince k přechodnému pobytu na území delšímu než 3 měsíce a k výkonu zaměstnání na pracovní pozici, na kterou byla zaměstnanecká karta vydána, nebo na pracovní pozici, ke které byl udělen souhlas ministerstva vnitra. Cizince, u kterého je podle zákona o zaměstnanosti vyžadováno povolení k zaměstnání nebo který je v něm uveden, opravňuje zaměstnanecká karta k pobytu na území za účelem zaměstnání.

Tento institut nabyl účinnosti 23. června 2014. Jedná se o nový druh jednotného povolení, které držitele opravňuje dlouhodobě pobývat na území ČR za účelem zaměstnání a vykonávat práci na pracovní pozici, pro kterou byla karta vydána. Nahrazuje vízum k pobytu nad 90 dnů

za účelem zaměstnání, povolení k dlouhodobému pobytu za účelem zaměstnání (upraveno do 23. 06. 2014 v § 46 zákona o pobytu cizinců) a zelenou kartu, která již není vydávána. Stále se můžeme setkat s dlouhodobým pobytem, kde je zapotřebí povolení k zaměstnání od úřadu práce. Jedná se o tzv. duální zaměstnaneckou kartu, kdy je cizinec pověřen výkonem zaměstnání pro družstvo. Fakticky se tedy jedná o paralelu k původnímu dlouhodobému pobytu za účelem zaměstnání.

3.3 Klientský systém

Klientský systém je bezprostředně spojen se získáním dlouhodobého pobytu. Přesto je významným fenoménem ukrajinské pracovní migrace. Leontiyeva uvádí, že *„náročnost a časová délka zařizování příslušných povolení, určitá byrokratizace procesu žádání o pracovní povolení a vízum, nedostatek dostupných a srozumitelných informací tlačí ukrajinské pracovníky k tomu, aby často dávali přednost „jednoduššímu“ způsobu vydělávání peněz“* (Leontiyeva, 2006, s. 35). Hovoříme o hierarchicky vybudované síti zprostředkovatelů „podnikatelů“, kteří na práci takto zaměstnaných lidí parazitují. Jedním z faktorů je i velká poptávka po levné pracovní síle v souběhu s nedostatečnými sankcemi proti zaměstnavatelům nelegálních pracovníků v České republice (Leontiyeva, 2006).

Nelze nechat bez povšimnutí ani oficiálně zaměstnané Ukrajince, kteří nemusí být vždy bezproblémovou skupinou. Řada ukrajinských pracovníků, kteří mají povolení k dlouhodobému pobytu za účelem zaměstnání či zaměstnaneckou kartu v ČR, nenašla své zaměstnání samostatně a je součástí tzv. „klientského systému“. *„Pod „klientským“ systémem (od slova „klient“, názvu, který se v česko-ukrajinském prostředí spontánně „přilepil“ ke všem podnikatelům, kteří se zabývají organizací zaměstnání pro pracovníky z východu) se v této práci rozumí systém podnikatelů a zprostředkovatelských firem, kteří organizují práci pro dělníky, obstarávají zařizování povolení k pobytu, ubytování“* (Leontiyeva, 2006, s. 35).

V současné době se však setkáváme s tím, že tito „podnikatelé“ kořistí z takto odvedené práce finanční prostředky, které tvoří rozdíl vyplacených finančních prostředků ukrajinským dělníkům a jimi inkasované tržby za dodanou pracovní sílu. Časté jsou absence výplatních pásek. Běžnou praxí je skutečnost, že uvedení pracovníci nejsou přihlášení v pojistném poměru na Správě sociálního zabezpečení, popřípadě mají u této instituce hrubě zkreslené příjmy a dobu výkonu práce.

Vystoupení z uvedeného systému je pro tyto ukrajinské zaměstnance spojeno s prakticky okamžitou ztrátou nároku na práci a pobytu v České republice. Časté jsou případy zatajování pracovních smluv, zdravotního pojištění, sociálního pojištění a v neposlední řadě nedodržování pracovních podmínek (Leontiyeva, 2006).

Neméně podstatným znakem uvedeného zaměstnávání je maskování plnohodnotného pracovně-právního vztahu za dohody o provedení práci či dohody o pracovní činnosti. Výše popsaný fenomén sebou nese i další podstatné riziko pro samotné osoby v postavení žadatelů o pobyt za účelem zaměstnání. Tito lidé udělují zprostředkovatelům generální plné moci, které mají sloužit k tomu, aby za ně vyřizovali potřebné náležitosti k pobytům na jednotlivých státních úřadech. To má za následek, že ve většině případů nemají tito cizinci pobytové statusy ve svých mocích. Jejich klient za ně může jednat již bez jejich vědomí. Cizinci často ani nevědí, jaké listiny klientům podepsali a jaké právní důsledky takový podpis pro ně samotné může v budoucnu mít. Zprostředkovatel tak může například kdykoliv jejich jménem zažádat Ministerstvo vnitra o ukončení pobytu v ČR.

Klientský systém se stal takovou součástí českého pracovního trhu, „že *jednotlivec (Ukrajinec) dosti často nemůže bez podpory „klientů“ získat jinou práci*“ (Leontiyeva, 2006, s. 36). Češi velmi často preferují levnou nelegální pracovní sílu, ale také více důvěřují zprostředkovatelským agenturám než jednotlivým ukrajinským pracovníkům (Leontiyeva, 2006).

Podstatným znakem toho podnikatele klienta je fakt, že jeho firma nic nevyrábí, nemá výrobní prostory a většinou ani nedisponuje svou kanceláří. Jeho portfoliem je nabízení levné pracovní síly.

Dalším motivačním faktorem v této situaci je pozice uživatele, tedy koncového odběratele pracovní síly. Pro něho vykonávají cizinci práci většinou na základě smluv o dílo, uzavřenými se zprostředkovatelem. Takový podnik pak nepřebírá rizika spojená s nedodržováním zákoníku práce či předpisů v oblasti bezpečnosti práce. Toto formálně zůstává na bedrech klienta (zprostředkovatele). Nicméně kmenoví zaměstnanci uživatele práci zahraničním pracovníkům přidělují, kontrolují, vedou evidenci pracovní doby, přidělují ochranné pomůcky. Zde narážíme na pojem závislé práce, která je definována v zákoníku práce. V něm je uvedeno, že závislou prací je práce, která je vykonávána ve vztahu nadřízenosti a podřízenosti zaměstnance, jménem zaměstnavatele, podle pokynů zaměstnavatele.

Zaměstnanec ji pro zaměstnavatele vykonává osobně. Závislá práce může být vykonávána výlučně v základním pracovně-právním vztahu.

4 Právní rámec zaměstnávání cizinců v ČR

Vzhledem ke skutečnosti, že v České republice je demokratické státní zřízení, tak vnitrostátní úprava oblasti zaměstnávání cizinců musí být v souladu s Ústavou a Listinou základních práv a svobod. Taktéž je ovlivněna mezinárodní právní úpravou a právem Evropské unie. Mezi významnou mezinárodní právní úpravu řadíme

- Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech

Vznikl 19. prosince 1966 v New Yorku. Jménem Československé socialistické republiky byl pakt podepsán 7. října 1968. Plné znění Paktu bylo zveřejněno ve Sbírce zákonů č. 120/1976 Sb. Česká republika jako nástupnický stát České a Slovenské federativní republiky přijala závazky z tohoto Paktu. Článek 6 uvádí, že státy, smluvní strany Paktu, uznávají právo na práci, které zahrnuje právo každého na příležitost vydělávat si na živobytí svojí prací, kterou si svobodně vybere nebo přijme a učiní příslušné kroky k ochraně tohoto práva. Článek 7 stanoví právo každého člověka na spravedlivé a uspokojivé pracovní podmínky, které zajišťují zejména odměnu, bezpečné pracovní podmínky, stejné možnosti kariérního růstu, odpočinek atd.

- Evropská sociální charta

Byla přijata v Turíně 18. října 1961. Jde o mezinárodní smlouvu o sociálních a hospodářských právech, která byla ratifikována členskými státy Rady Evropy. Zabývá se zejména pracovně-právní ochranou pracovníků. Charta stanovuje 19 základních práv a principů, v prvé řadě právo na práci, spravedlivé a bezpečné pracovní podmínky, právo na spravedlivou odměnu, sociální zabezpečení a další.

Výše uvedené významné normativní akty nemohou v oblasti mezinárodního práva a práva Evropské unie stát osamoceně. Je nutné zmínit, že jsou součástí širšího právního rámce, do kterého patří i mezinárodní dokumenty, které se zabývají otázkou obchodování s lidmi za účelem pracovního vykořisťování. Jedná se zejména o tyto dokumenty:

- Úmluva mezinárodní organizace práce o nucené nebo povinné práci (1930)

- Protokol o prevenci, potlačování a trestání obchodování s lidmi, zejména se ženami a dětmi doplňující Úmluvu o národním organizovaném zločinu (2000)
- Rámcové rozhodnutí Rady 2002/629/SVV, o boji proti obchodování s lidmi (2002)
- Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/36/EU, o prevenci obchodování s lidmi, boji proti němu a ochraně obětí, kterou se nahrazuje Rámcové rozhodnutí Rady 2002/629/SVV (2011)
- Úmluva Rady Evropy o opatřeních proti obchodování s lidmi (2005)

Zmíněné dokumenty vymezují pojem obchodování s lidmi za účelem pracovního vykořisťování (Střítecký, 2013).

Vnitrostátní úprava zaměstnávání cizinců na území České republiky je upravena především těmito zákony:

- zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů

4.1 Vymezení pojmu nelegální práce a neoprávněného zaměstnávání

Dle Fassmanna (2007) je pojem nelegální zaměstnávání používán jako pojem pro neformální práci. Vzhledem ke skutečnosti, že nelegální zaměstnávání i nelegální výkon práce má mnoho podob, tato práce se snaží popsat dopady tohoto fenoménu na jednu z možných skupin nelegálně zaměstnaných osob, a to na osoby ze třetích zemí, především na občany bývalých postsovětských republik s dlouhodobým pobytem.

Z tohoto důvodu je nutné vymezit dva pojmy – nelegální práce a neoprávněné zaměstnávání cizinců.

4.2 Nelegální práce

Nelegální práce je vymezena dle zákona 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve kterém je nelegální práce vymezena takto:

- výkon závislé práce fyzickou osobou mimo pracovně-právní vztah, nebo
- pokud fyzická osoba – cizinec vykonává práci v rozporu s vydaným povolením k zaměstnání nebo bez tohoto povolení, je-li podle tohoto zákona vyžadováno, nebo v rozporu se zaměstnaneckou kartou vydanou podle zákona o pobytu cizinců na území České republiky nebo v rozporu s modrou kartou, to neplatí v případě převedení na jinou práci dle zákoníku práce,
- pokud fyzická osoba, cizinec vykonává práci pro právnickou nebo fyzickou osobu bez platného povolení k pobytu na území České republiky, je-li podle zvláštního právního předpisu vyžadováno.

Za nelegální práci zákon o zaměstnanosti výslovně označuje i případ, kdy cizinec sice povolení k zaměstnání má, jenže vykonává zaměstnání v rozporu s tímto povolením. Například může pracovat pro jiného zaměstnavatele, než má povoleno, může vykonávat jinou práci, než kterou má uvedenu v pracovním povolení, anebo může pracovat na jiném místě, než odpovídá povolení (z. č. 435/2005 Sb.).

4.3 Neoprávněné zaměstnávání cizinců

Vymezení pojmu neoprávněného zaměstnávání cizinců nalezneme v trestním zákoníku, neboť se jedná o trestný čin. Předmětem ochrany je zájem na zabránění nelegální migrace a současně ochrana pracovního trhu v České republice před neoprávněným zaměstnáváním cizinců. Samotná skutková podstata uvedeného trestného činu zahrnuje:

- neoprávněné zaměstnání nebo zprostředkování zaměstnání cizince zdržujícího se neoprávněně na území České republiky,
- zaměstnání nebo zprostředkování zaměstnání cizince, který zde sice pobývá legálně, avšak nebylo mu uděleno povolení k zaměstnání, pokud je podle jiného právního předpisu vyžadováno.

Příslušné ustanovení týkající se neoprávněného zaměstnávání cizinců přitom vyžaduje, aby se tak dělo soustavně, opakovaně, za zvlášť vykořisťujících pracovních podmínek nebo ve větším rozsahu, přičemž k trestnosti postačí naplnění i jen jednoho z těchto znaků (Beck on-line).

Jak vyplývá z údajů Ministerstva práce a sociálních věcí ke konci roku 2014 bylo v Jihočeském kraji celkem 2529 cizinců ze třetích států, kteří měli pracovní povolení či informační kartu (viz příloha č. 4). V současné době je na území Jihočeského kraje registrováno 835 Ukrajinců s přechodným pobytem. Za rok 2014 a 2015 bylo v jižních Čechách řešeno 62 odhalených případů neoprávněného zaměstnávání dle zákona o pobytu cizinců. Je třeba zmínit, že cizinci se vyznačují velkou prostorovou mobilitou. Jejich reálné bydliště a místo výkonu zaměstnání nemusí odpovídat místu, kde jsou hlášeni oficiálně k dlouhodobému pobytu.

4.4 Příčiny nelegálního zaměstnávání cizinců

Lze říci, že k porušování předpisů souvisejících s výkonem zaměstnání a pobytem cizinců dochází proto, že svým způsobem daný stav vyhovuje jak zaměstnavatelům, tak zaměstnancům - cizincům. Na prvním místě lze říci, že je ceněna prostorová flexibilita cizinců, jsou ochotni pracovat déle, než je stanovená pracovní doba. Pracují o víkendech i ve vícesměnných provozech, mají nižší nároky na pracovní prostředí. Mluvíme-li o profesní flexibilitě, cizinci si více vážou práci, nestěžují si, jsou ochotnější než domácí pracovníci. Nemají vysoké mzdové nároky. Za méně významný faktor se považuje to, že cizinci podávají vyšší výkon a neuplatňují nárok na dovolenou.

Ze strany firem, využívající práci cizinců je to z důvodu, že tito cizinci mohou být kdykoliv propuštěni bez dalších závazků. Dalším motivem je, že za takto pracující cizince není odváděno sociální a zdravotní pojištění. V neposlední řadě je to ochota cizinců k prostorové a časové flexibilitě, kdy pracují nad rámec fondu pracovní doby. Významným faktorem při příchodu na území je i jazyková bariéra a složitost správního řízení povolování pobytu a zaměstnání.

Ze strany zaměstnaných cizinců je to zmiňovaná obava, že si potřebnou administrativu nebudou schopni vyřídit bez zprostředkovatele. Nedostatek informací týkajících se jejich práv a povinností na trhu práce. Faktorem pro motivaci nelegálně pracovat je i skutečnost malé pravděpodobnosti kontroly ze strany úřadů. Cizince motivuje k porušování platné legislativy i to, že sankce za práci bez pracovního povolení a povolení k pobytu jsou nízké a pokuty jsou těžko vymahatelné. Jejich vyhoštění je příliš nákladné. V případě zjištění nelegální práce či pobytu jim tak nehrozí příliš velké nebezpečí z postihu. Jak již bylo uvedeno, pokud dojde při

zaměstnávání cizinců k porušování předpisů, zejména těch, které upravují zaměstnávání a pobyt cizinců, tak tyto předpisy porušují právě takzvané subdodavatelské firmy, které dodávají pouze pracovní sílu. Na český trh práce dodávají nelegální pracovní sílu právě především nelicencované zahraniční zprostředkovatelské agentury (Leontiyeva, 2006).

5 Integrace cizinců do společnosti ve vztahu k zaměstnání

V zemích kam směřují přistěhovalci, patří otázky spojené s integrací přistěhovalců mezi trvale aktuální témata nejen ve veřejném diskursu, ale i v každodenním životě místního obyvatelstva. Nutnost integrace cizinců je spojena s vysokou dynamikou migračních procesů, s trvalou přítomností nezačleněných migrantů, ale také se selháváním integračních procesů i u dlouhodobě usazených přistěhovalců.

Společné soužití obyvatelstva hostitelské země s přistěhovalci může mít několik podob, které vycházejí z přístupu jak majoritní části populace, tak i přistěhovalců samotných. „*Může například docházet k trvalému vydělení přistěhovalců v procesech marginalizace a segregace (např. do etnických enkláv, etnických komunit), případně k jejich začleňování do okrajových, marginálních segmentů a subkultur hostitelské společnosti*“ (Rákoczyová, Trbola, 2009, s. 23). Tyto procesy můžeme chápat jako procesy integrace.

Sociální integraci můžeme označit za proces včleňování, který probíhá v několika oblastech, a to jak na straně přistěhovalců, tak na straně hostitelské majoritní společnosti. Proces integrace zahrnuje rovné postavení v přístupu a participaci na mechanismech a institucích, které můžeme označit v hostitelské zemi za klíčové. Hovoříme zde o procesu „získání pozice“ ve společnosti, který je úzce spojen s nabýváním ekonomického, institucionálního a politického kapitálu (Rákoczyová, Trbola, 2009).

„*V rámci strukturální integrace směřuje pozornost odborníků, ale i aktérů integračního procesu, především k začlenění v ekonomické oblasti, zejména pak na trhu práce, který v současnosti obecně představuje jeden z nejvýznamnějších integrujících společenských mechanismů*“ (Rákoczyová, Trbola, 2009, s. 26).

V České republice je samotná integrace ovlivněna skutečností, že velká část migrantů přišla do země teprve v posledních letech. Většina z nich zde pobývá pouze přechodně nebo cirkulačně bez motivace trvalého usazení (Drbohlav, 2010).

Jedním z předpokladů začlenění do společnosti prostřednictvím pracovního uplatnění je samotná kvalita práce ve smyslu pracovních podmínek, mzdových podmínek a možnosti rozvoje sociálních kontaktů s majoritní populací. V odborných kruzích je pozornost věnována procesům, které poukazují na problémy integrace prostřednictvím

participace na pracovním trhu. Jedná se zejména o vyčleňování zahraničních pracovníků do marginálních pracovních pozic, které se vyznačují nízkou kvalitou a vysokým stupněm stigmatizace. „*Průběh a výsledky integračního procesu ani nejsou státem systematicky monitorovány*“ (Drbohlav, 2010, s. 156).

5.1 Souvislost mezi prací cizinců ze třetích zemí a průběhem procesu socializace

Od osmdesátých let minulého století dochází v západní Evropě k polarizaci zahraniční zaměstnanosti, a to v důsledku koncentrace cizinců na nejvyšších a nejnižších stupních hierarchie pracovních míst. Obdobně je tomu i v České republice, která se stala cílem četné pracovní migrace. Zahraniční pracovníci se koncentrují jednak v určitých sektorech národního hospodářství a jednak na nejnižších pracovních pozicích. Struktura zaměstnanosti cizinců ukazuje, že cizinci nejčastěji nacházejí uplatnění ve zpracovatelském průmyslu, stavebnictví a obchodu. Cizinci v postavení zaměstnanců převážně obsazují pozice na nejnižších příčkách hierarchie, tzn. v dělnických profesích. V těchto profesích jsou zaměstnány tři čtvrtiny zahraničních pracovníků, přičemž jedna třetina dokonce na nejnižších pozicích, které nevyžadují žádnou kvalifikaci (Trbola, 2011).

„V zemích Evropské unie byla prokázána jednoznačná souvislost mezi kvalitou zaměstnání a úrovní zaměstnanosti – kvalita zaměstnání představuje významný faktor například pro začlenění osob s pečovatelskými závazky, zejména žen, na pracovní trh a pro ekonomickou aktivitu starších pracovníků“ (Trbola, 2011, s. 10).

Segmentace zahraniční zaměstnanosti v ČR souvisí také s původem migrujících pracovníků. Pořízková (2008) uvádí, že vyšší pozice jsou dostupné především občanům z vyspělých zemí. Naopak cizinci ze třetích zemí a méně rozvinutých zemí Evropské unie směřují na nižší pracovní pozice. Dále poukazuje na vysoký stupeň časové flexibility těchto zahraničních zaměstnanců, kdy značný podíl cizinců vykonává práci přesčas a práci mimo standardní pracovní dobu. Mimořádný tlak na práci přesčas se projevuje například ve stavebnictví či ve zpracovatelském průmyslu. Ochota pracovat přesčas a v nestandardní pracovní dobu představuje jeden z nejdůležitějších motivačních faktorů při zaměstnávání zahraničních pracovníků (Trbola, 2011).

5.2 Adaptace na život v nové zemi

Vágnerová (2014) v knize uvádí, že adaptace na nové prostředí, které se může od jejich původního více či méně lišit, je dlouhodobý proces. V socioekonomické oblasti mají tito cizinci nižší sociální status, často na ně zbývá horší práce, která neodpovídá jejich kvalifikaci. Není výjimkou, že jsou zneužíváni svými zaměstnavateli či různými prostředníky. Jejich neuspokojivé uplatnění, špatná ekonomická situace, popřípadě i jazyková bariéra může posilovat nespokojenost s životem v novém prostředí. Může tedy i docházet k jejich odsouvání na okraj společnosti nebo k segregaci do etnických enkláv.

Cizinci žijící v České republice se v mnohých případech cítí neakceptováni. Negativní zkušenost s majoritní společností může posilovat pocit ohrožení. Výše zmíněné faktory mají za následek tendenci vytvářet izolované komunity, jejichž sociální vazby pro ně představují zdroj určité jistoty a eliminují tak možnou sociální izolaci. Uvedený jev má za následek omezení kontaktů na krajany či jiné cizince, což blokuje spojení s majoritní společností. Tyto skupiny se vyznačují vysokou fluktuací, lidé se v nich střídají tak rychle, že sociální síť nefunguje (Vágnerová, 2014).

„Dlouhodobý pobyt v sociokulturně odlišné zemi vede zcela logicky k narušení vztahu s příbuznými a známými v původní zemi. Ale jde i o to, že se člověk pobytem v jiném prostředí změní. Získá nové poznatky, návyky, přijme nové hodnoty a má jiná očekávání, a tak se může stát, že není identifikován ani s jednou z nich a cítí se být cizincem všude“ (Vágnerová, 2014, s. 617).

5.3 Sociální kapitál

Sociální, též společenský kapitál může být označen za souhrn společenských kontaktů. Jedním z významných aspektů kvality práce je možný potenciál samotného pracovního místa v oblasti rozvoje sociálního kapitálu.

Takový kapitál přesahuje hranice vlastního etnika či příbuzenstva migranta a naopak zahrnuje příslušníky domácí populace. Jak uvádí Trbola (2011), je poměrně obtížné vybudování přemostujícího sociálního kapitálu u migrantů, kteří v úvodní fázi nastoupili do etnicky homogenních pracovních kolektivů, například stavební četa z Ukrajiny. V takových případech

pracovní participace směřuje k rozvoji vnitroskupinového sociálního kapitálu, který může v úvodních fázích podporovat sociální integraci. „*Nicméně odborné studie (Bosswick, Heckmann, 2006 Goodson, Phillimore, 2008 ad.) upozorňují na skutečnost, že z dlouhodobého hlediska naopak působí jako bariéra v oblasti rozvoje kontaktů s domácí populací a při získávání nových jazykových a kulturních kompetencí*“ (Trbola, 2011, s. 29).

Etnicky heterogenní prostředí však nemusí vždy vytvářet předpoklady pro rozvoj přemostujícího sociálního kapitálu. Limitující může být například absence českých pracovníků nebo i možnost utvářet na pracovišti etnicky homogenní sociální skupiny. Do kolektivů, ve kterých převládají čeští pracovníci, se dostávají ti cizinci, kteří se česky naučili poměrně dobře, tedy lidé, kteří jsou do české společnosti do značné míry integrováni. Přestože nemusí tato zaměstnání odpovídat kvalifikaci zahraničních dělníků, lze sledovat jejich značný pozitivní účinek na rozvoj sociálních vztahů s majoritou, zdokonalování znalosti češtiny a v neposlední řadě velký vliv na psychickou pohodu takto zaměstnaných lidí. Trbola (2011) ve svém výzkumu uvádí, že kvalita mezilidských vztahů byla nejčastějším zmiňovaným faktorem spokojenosti pracovníků se svým zaměstnáním.

5.4 Volba a ztráta zaměstnání

„*Okolnosti prvního vstupu na pracovní trh do značné míry ovlivňují další pracovní kariéru cizinců v ČR*“ (Trbola, 2011, s. 21). Při počátečních fázích si volí cizinci ze třetích zemí při vstupu na trh práce strategie, které jsou jim dostupné. Jedná se zejména o využití kontaktů na své krajany, a to i včetně těch, kteří se na zprostředkování zaměstnání specializují. Cizinci ze třetích zemí nalézají uplatnění v České republice především na pracovních pozicích na sekundárním pracovním trhu, který se vyznačuje znevýhodňujícími pracovními podmínkami a tím, že negativně ovlivňuje průběh sociální integrace, což může u těchto osob působit jako bariéra plné sociální integrace do života hostitelské společnosti (Trbola, 2011).

Zahraniční zaměstnanci pracují zejména v manuálních profesích ve zpracovatelském průmyslu a stavebnictví. Téměř polovina zaměstnaných cizinců vykonává pomocné a nekvalifikované práce. Jak již bylo uvedeno, jedná se především o pracovní pozice na sekundárním trhu práce, vyznačující se nízkou kvalitou pracovních míst s vysokým tlakem na časovou flexibilitu (Rákoczyová, Trbola, 2009). „*Zahraniční manuální pracovníci jsou*

vystavení výrazně vyššímu stupni nejistoty zaměstnání, mají značně omezený přístup k dalšímu vzdělání a pracovnímu výcviku a vykazují vyšší riziko úrazovosti“ (Rákoczyová, Trbola, 2009, s. 21).

Marginální postavení cizinců z třetích zemí na pracovním trhu sebou nese poměrně vysoké riziko ztráty zaměstnání. Situace, kdy je takový cizinec bez práce, znamená pro něj značný stres a nejistotu, což do velké míry souvisí s typem jejich pobytu na území České republiky. Velmi intenzivně musí hledat zaměstnání ti cizinci, kterým po ztrátě zaměstnání hrozí i ztráta pobytu v ČR (Trbola, 2011).

II. Praktická část

Výzkumná část této bakalářské práce bude věnována třem případovým studiím u cizinců ze třetích států, konkrétně státních příslušníků Ukrajiny, kteří vykonávají zaměstnání v České republice na území Jihočeského kraje, a jehož znaky v minulosti naplňovaly pojem nelegální práce. Jakým způsobem se orientují v pracovně-právních vztazích, zda jsou schopni si vyřizovat záležitosti týkající se jejich pobytových oprávnění samostatně, či jsou na někom závislí. Zároveň popisuje jejich sociální postavení a možné dopady jejich podřízenosti na ně samotné. Při samotném oslovování potencionálních informantů jsem se setkal se značnou neochotou cizinců o těchto svých zkušenostech podávat bližší informace. Jednotlivé případové studie ukazují postavení cizinců účastnících se šetření v jejich zaměstnání.

6 Cíle práce a hlavní výzkumné otázky

Cílem práce je zmapování sociálního postavení cizinců, kteří vykonávají nelegální zaměstnání, jejich situace a možných dopadů na jejich soukromý život. Dále jak vnímají své postavení v zaměstnání a zda jsou orientováni v základních pracovně-právních vztazích. Hlavní výzkumné otázky zní:

1. *Z jakého důvodu vykonávali cizinci nelegální práci v ČR?*
2. *Jaký vliv měla tato skutečnost na jejich postavení?*

6.1 Vedlejší výzkumné otázky

Otázky jsou rozděleny do dvou skupin. První skupinu tvoří otázky týkající se faktických informací, zejména důvodu příchodu do České republiky, délky a druhu pobytu na našem území, státní příslušnosti, věku a podobně.

Druhou skupinu otázek tvoří otázky, které se týkají spíše subjektivního pohledu na jejich postavení.

- 1) Jaká je informantova státní příslušnost, věk a rodinný stav?
- 2) Z jakého důvodu přicestoval do ČR?
- 3) Jak dlouho pobývá v ČR a za jakým účelem?
- 4) Pobývá informant v České republice sám či se svou rodinou?
- 5) Je si informant vědom, kdy dochází k výkonu nelegální práce?

- 6) Je schopen si vyřizovat záležitosti týkající se zaměstnání a pobytu sám, či tak činní prostřednictvím jiné osoby?
- 7) Setkává se s nějakými problémy ve vztahu ke svému zaměstnání či pobytu?
- 8) Navštívil nějakou organizaci, která se zabývá poradenstvím pro cizince?

6.2 Metodologie výzkumu

K výzkumu jsem zvolil kvalitativní metodu s využitím případových studií. Tyto případové studie se zaměřují na podrobný popis a rozbor postavení v zaměstnání několika státních příslušníků Ukrajiny. Případové studie jsem vypracoval u cizinců, kteří vykonávají zaměstnání formálně v souladu s právními normami. Ve skutečnosti ale jejich zaměstnání mělo prvky nelegálního výkonu práce, popřípadě znaky neoprávněného zaměstnávání cizinců. Kvalitativní výzkum je pro terénní práci příležitostí podrobného poznání a umožňuje jemnou analýzu konkrétního prostředí. U kvalitativního výzkumu jde o záměrný výběr, nikdy není používán výběr náhodný, který je typický pro kvantitativní výzkum. Záměrný výběr je nutný proto, aby vybrané osoby měly potřebné zkušenosti, popřípadě znalosti z daného prostředí. Na základě něho mohou podat pravdivý obraz daného prostředí. Výběr osob je vždy reprezentativní, kdy tyto osoby dobře reprezentují dané prostředí (Gavora, 2010).

Smyslem případové studie je podrobné zkoumání a porozumění jednomu či více případů. Jejím obsahem je sběr skutečných dat vztahující se k danému objektu zájmu (případu). Objekt by měl být analyzován ve své komplexnosti. Na jednotlivý zkoumaný aspekt je pohlíženo jako na součást celku. Rozkrývání vztahů mezi jednotlivými částmi vede k vysvětlení podstaty daného případu. Podstatným prvkem je nutnost porozumět případu v jeho přirozeném prostředí (Švaříček, Šedová, 2007).

Hendl uvádí několik typů případových studií dle sledovaného případu. K této práci byly zvoleny osobní případové studie. Tento typ případové studie zkoumá určitý aspekt u jedné osoby se zaměřením na minulost, kontextové faktory a postoje, které předcházely určité relevantní události. „*Zkoumají se možné příčiny, determinanty, faktory, procesy a zkušenosti, jež k ní měly vztah*“ (Hendl, 2012, s. 103).

6.3 Výzkumná technika

Jednou z metod empirického výzkumu je kvalitativní rozhovor, tedy kladení otázek a získávání odpovědí. Jako technika sběru dat byl použit polostrukturovaný rozhovor. Umožňuje kombinovat jak prvky nestrukturovaného, tak i strukturovaného rozhovoru. Zmiňovaný způsob sběru dat umožňuje využít přirozené a nenucené komunikace v některých částech rozhovoru a tím účastníka motivovat k jeho zájmu v místech, která jsou více strukturovaná. Zvolená technika dovoluje zachovat směr rozhovorů a současně dává respondentovi dostatečnou příležitost popsat vlastní situaci a uplatnit své pohledy či zkušenosti.

Při samotném rozhovoru jsou použity doplňující otázky, aby bylo možné rozpracovat téma do hloubky. Většinou se doplňující otázky jeví jako velmi užitečné, jelikož přinášejí mnoho kontextuálně vázaných informací, které mohou vést k lepšímu pochopení problému. Při samotném zpracování či analýze máme i možnost uvedenou nadstavbu ponechat stranou (Miovský, 2006).

6.4 Sběr dat

Informanti byli seznámeni s tím, kdo a za jakých podmínek bude mít přístup k získaným informacím. V souvislosti s realizací rozhovoru byla dodržena etická pravidla. Obsah rozhovorů jsem zaznamenával na nahrávací zařízení a po přepsání byly tyto nahrávky smazány. K tomu jsem si tedy vyžádal informovaný souhlas, jehož podmínkou není písemná forma. Všichni informanti využili možnost jen ústního souhlasu s pořízením nahrávky.

Rozhovory byly prováděny v různých prostředích, a to vzhledem ke skutečnosti, že jednotliví respondenti pobývali v různých částech Jihočeského kraje. Jeden z rozhovorů byl vzhledem ke vstřícnému přístupu informanta veden v kanceláři. Další byly prováděny v kavárnách. Rozhovory probíhaly v českém jazyce. Informanti žijí v České republice poměrně dlouhou dobu a český jazyk ovládají slovem i písmem. Ke sběru jednotlivých využitelných dat vztahujících se k případovým studiím byla použita metoda studia dokumentů, kdy byly využívány statistické údaje, písemné zprávy k výše uvedené problematice.

6.5 Výzkumný soubor

Pokud má případová studie naplnit svůj účel, kterým je porozumění problému a interpretace událostí, vyžaduje velké množství času spojené se zevrubným zkoumáním případů. Uvedený přístup částečně splňuji vzhledem ke svému zaměstnání, kdy jsem se od roku 2009 věnoval pobytovým agendám a následně se od roku 2011 mimo jiné setkávám s nelegální prací cizinců, popřípadě jejich neoprávněným zaměstnáváním.

Vzhledem ke skutečnosti, že u případových studií je velký důraz kladen na kvalitu a dostatečnou hloubku práce, je vždy volen menší vzorek respondentů, než je u kvantitativních přístupů. Vzhledem k tomu, že nelegální zaměstnávání má mnoho různých forem a je poměrně masovou záležitostí, informanty jsem vybíral záměrně a to z různých částí kraje. Byli vybráni tři cizinci, kteří vykonávají dělnické profese v různých odvětvích a v minulosti vykonávali zaměstnání se znaky nelegální práce.

U první studie se jedná o cizince, který pracuje ve dřevozpracovatelském průmyslu a má udělen dlouhodobý pobyt za účelem zaměstnání. Druhá případová studie se týká cizinky, která pracuje v potravinářském průmyslu a prováděla úklidové práce. Měla udělen dlouhodobý pobyt za účelem zaměstnání, v nedávné době změnila účel pobytu na podnikání. Ve třetí případové studii se jedná o cizinku, která pracovala v zemědělství a následně jako uklízečka. Má rovněž udělen dlouhodobý pobyt za účelem zaměstnání, přesněji zaměstnaneckou kartu.

6.6 Etické otázky výzkumu

Zásadní oblastí je v kvalitativním výzkumu utajení identity osob, tedy nezveřejňování osobních údajů respondentů, aby nedošlo k poškození zkoumaných osob. Velmi důležitým aspektem je skutečnost, aby lidé a konkrétní prostředí nebyli identifikovatelní. Možností jak toto zajistit, je označit jednotlivé osoby pseudonymy (Gavora, 2010).

Před zahájením rozhovorů jsem informanty seznámil s cílem výzkumu a vysvětlil zaměření své práce. Zavázal jsem se naprostým zachováním jejich anonymity. Z tohoto důvodu jsou

v případových studiích uváděna pouze křestní jména, která jsou rovněž pseudonymy. Všichni informanti se rozhovorů zúčastnili dobrovolně. Termín rozhovoru byl vždy předem dohodnut. Informantům byl k podpisu předložen informovaný souhlas s účastí ve výzkumu, který je dobrovolný a není striktně vyžadována písemná forma. Všichni s účastí ve výzkumu souhlasili.

7 Případové studie

7.1 Případová studie č. 1

Petro, věk 38 let, v České republice pobývá od roku 2001.

Pan Petro je ukrajinský státní příslušník pocházející z východní Ukrajiny, má středoškolské vzdělání, je ženatý, bezdětný. V České republice měl od svého příjezdu v roce 2001 dlouhodobý pobyt za účelem zaměstnání, který opakovaně prodlužoval do současné doby. Nyní žádá o změnu účelu pobytu na podnikání.

Pro migraci do ČR se rozhodl vzhledem ke své ekonomické situaci, když ho na Ukrajině oslovil známý, který již v Čechách pracoval, s nabídkou, že by zde mohl pracovat. Tento známý mu poskytl kontakt na osobu, která mu pomohla vyřídit všechny záležitosti spojené s udělením pracovního víza, a následně Petra zaměstnala. Manželka Petra žije na Ukrajině a nemá v Čechách pobytové oprávnění. Od svého příjezdu Petro pracuje ve dřevozpracovatelském průmyslu jako dělník.

Záležitosti týkající se zaměstnání a pobytu mu zařizuje jeho zaměstnavatel, státní příslušník Ukrajiny. *„Já těm papírům, který potřebuju na pobyt, vůbec nerozumím. Já mu dal plnou moc a on to všechno vyřídil. Vyřídil mi povolení k zaměstnání, udělal mi žádost na pobyt a já si jí dál na azylový. Takhle to dělám od začátku, kdy jsem přijel do Čech.“*

Petro označuje svého zaměstnavatele za „mafiance“, někdy mu říká „klient“. Vykonává práci v zaměstnaneckém poměru. Na Ukrajinu jezdí tak dvakrát až třikrát do roka na dobu maximálně dvou měsíců. Každý měsíc, pokud to jde, posílá manželce na Ukrajinu 200 dolarů. *„Dělám na základě pracovní smlouvy a mám tu povolenku k zaměstnání. Staré pracovní smlouvy u sebe nemám, vždycky když dostanu novou, tak jí vyhodím. Vydělám si tak 15.000,- Kč čistého měsíčně. Dělám tak dvě stě až dvě stě padesát hodin měsíčně.“*

V právech a povinnostech týkajících se zaměstnání se neorientuje, neví, na co má nárok a na co ne. Jeho výkon práce je v rozporu se zákoníkem práce, a taktéž dochází k porušování bezpečnostních předpisů. *„Výplatní pásky nedostávám, sečtu si hodiny, mafianec je zkontroluje a zaplatí mi na ruku hotově. Dovolenu nemám. Prostě když pracuju, dostanu peníze. Když jedu na Ukrajinu nic nedostanu, protože nedělám.“*

V roce 2013, když bylo málo práce, musel Petro pracovat na jiném místě a v jiném oboru, než na které měl vydané pracovní povolení. V tomto období byl kontrolován při práci oblastním inspektorátem práce. Byli i měsíce, kdy jeho výplata činila pouze tři nebo čtyři tisíce korun měsíčně. *„Když nebyla práce, byl jsem rád, že mi mafíánec sehnal občas nějakou jinou práci. Tak jsem jezdil po nějakých stavbách. V Praze nás zkontrolovali a on prý za to dostal pokutu, protože tam bylo něco špatně. Já měl strach, že mi dají deport, ale on tam nějaký papíry dodal. Jaký nevím, protože tomu nerozumím. Já mu to, co potřebuje, podepíšu, abych měl všechno v pořádku. Potřeboval jsem dělat, protože posílám domů ženě peníze. Bylo to těžký období, ale teď už je to lepší.“*

V současné době si Petro mění účel pobytu na podnikání, a to z důvodu, aby nebyl závislý na osobě svého zprostředkovatele. Kdy zjistil, že za něj mafíánec neplatil sociální pojištění a on má v současné době problémy s pobytem, neboť dle Okresní správy sociálního zabezpečení nebyl nahlášen u firmy jako zaměstnanec. *„Chci dělat na živnost, protože si chci všechno platit a dělat na sebe. Takhle sem za mnou nemůže přijet manželka, abychom tady společně žili. Já fakt pro toho mafíánce dělal i jinou práci než jsem měl dělat, ale dělal jsem. Teď mi na azylovým tvrdí, že jsem zaměstnaný nebyl.“*

Současné problémy se změnou účelu pobytu na podnikání plynou zejména z porušování povinností ze strany zaměstnavatele. Dále plynou ze strachu Petra, který na institucích zabývající se pobytovou problematikou uvádí rozporuplné informace, a to z důvodu, že si je vědom, že je s jeho pobytem něco v nepořádku a ne vždy byl jeho výkon práce v souladu s pobytovým oprávněním. Ač je na území České republiky téměř patnáct let, o trvalý pobyt nepožádal. *„O trvalý pobyt jsem ještě nežádal, ale chtěl bych ho, protože bych nemusel pořád vyřizovat ty papíry k práci a pořád prodlužovat pobyt. Teď si udělám to podnikání, ale už si to budu vyřizovat sám.“*

V současné době je Petro v nejistotě, zda mu bude udělen pobyt za účelem podnikání. V případě že ano, chce si vydělat dostatek peněz a vyřídit pobyt v České republice pro sebe i svou manželku, aby mohli žít společně.

7.2 Případová studie č. 2

Oksana, věk 51 let, v České republice pobývá od roku 1999.

Paní Oksana, státní příslušník Ukrajiny pochází ze Zakarpatské oblasti. V domovském státě se vyučila jako kuchařka. Je rozvedená, má dvě téměř dospělé děti. V České republice pobývá sama, děti žijí na Ukrajině s prarodiči.

V roce 1999 přijela do České republiky za výdělkem. Na Ukrajině oslovila svého známého a ten jí sehnal zprostředkovatele, který jí pomohl vyřídit pracovní vízum do ČR. Přes tohoto zprostředkovatele nejprve pracovala v Praze po dobu asi dvou let. Vzhledem k tomu, že pak nebyla práce, ocitla se v jižních Čechách, kde pracovala nejprve na úklidu v různých provozech v různých okresech a následně opět v potravinářském průmyslu. V Praze vykonávala práci dělnice v pekárně. „*Do Čech jsem jela za prací, abych si tu vydělala nějaké peníze. Pořád je to o hodně víc, než se vydělává na Ukrajině a teď tam ani práce není. Papíry na cestu mi vyřídil ten mafián. Něco jsem mu platila, kolik to bylo už nevím. Neuměla jsem česky, tak to prostě vyřídil, takhle to dělají každému.*“

V Praze paní Oksana bydlela na ubytovně spolu s dalšími krajankami, které pracovaly ve stejném provozu jako ona. „*Na ubytovně jsem bydlela s dalšíma Ukrajinkama, tam jsme se chodily jen vyspat z těch směn.*“

Z důvodu, že v Praze pro ni nebyla práce, změnila působiště a přesídlila do jižních Čech. Zde působila taktéž pod zprostředkovatelem, kterého označuje slovem „mafián“. Tento nový zprostředkovatel ji také vyřizoval všechny náležitosti potřebné k výkonu zaměstnání a pobytu. Paní Oksana pracovala na základě pracovních smluv. „*Nebyla práce, tak jsem měla kamarádku a ta mi řekla, že tenhle člověk by mě vzal. Já jsem mu zavolala a on mi tu práci nabídnul. Všechno mi i vyřídil, dávala jsem mu plnou moc. Já jsem se v tom nevyznala a to nejde, abych si našla práci sama. Nikde Vás nevezmou. Musíte mít buď živnostník, nebo trvalej pobyt. Měla jsem povolenku k práci a smlouvu. Každý rok mi dával novou.*“

Za odvedenou práci dostávala peníze v hotovosti, bez výplatní pásky. Placenou dovolenou neměla. Pracovala různě, a to i ve směnách, většinou s dalšími cizinkami. Jak paní Oksana uvedla, byla i období, kdy musela vykonávat i práci, na kterou neměla povolení

k zaměstnání. „Když bylo má práce, tak nám mafián řekl, že budu dělat někde jinde. Když potřebujete peníze, tak jdete. Já s ním měla domluveno 60,- Kč čistýho na hodinu. Dovolenu jsme neměly. Prostě, když jsem chtěla na Ukrajinu, tak jsem mu řekla, kdy chci odjet a na jak dlouho. Když jsem teda byla na Ukrajině, žádný peníze jsem nedostávala, protože jsem nepracovala. Ale když jsem potřebovala, dal mi zálohu a tu si pak strhnul, když jsem znovu začala pracovat po příjezdu z Ukrajiny.“

Paní Oksana pravidelně posílá peníze domů na Ukrajinu, protože její děti studují a pokud by byla na Ukrajině, tak by jejich studium nemohla platit. S bývalým manželem se nestýká. Děti za ní do Čech přijíždějí většinou o letních prázdninách, a to na základě pozvání, které vyřizuje na cizinecké policii.

V současné době má paní Oksana pobyt za účelem podnikání, který si vyřídila sama. Tomu však předcházely komplikace spojené s jejím předchozím pobytem za účelem zaměstnání. Nicméně se na příslušných úřadech informovala, jak postupovat. Organizace, které na našem území poskytují poradenství cizincům, nenavštívila. „Já jsem mafiánovi říkala, že mi musí dát zápočet a on mi ho nedal. Když jsem byla na sociálce, řekli mi, že jsem nahlášená nějak málo, tak jsem si tam musela něco doplácat, abych si mohla udělat tu živnost. Já za ním byla, že mi to neplatil a on řekl, že jinak bych si nic nevydělala. Ted' si všechno platím sama, práci mám přes kamaráda a jsem spokojená, že už nejsem na něm závislá.“

Paní Oksana uvažuje o vyřízení trvalého pobytu, a to z důvodu, že by nemusela pořád prodlužovat pobyt, ale má obavu ze zkoušek z českého jazyka. Tato zkouška je jednou z povinných náležitostí k získání trvalého pobytu. Dalším důvodem je, že by tu s ní mohly být děti, pokud by měly zájem pobývat v České republice.

7.3 Případová studie č. 3

Nataliya, věk 34 let, v České republice pobývá od roku 2004.

Paní Nataliya, má ukrajinskou státní příslušnost, pochází ze Zakarpatské oblasti. V domovském státě se vyučila jako švadlena. Je svobodná, bezdětná, žije s přítelem, který je taktéž Ukrajinec a má v České republice pobyt za účelem podnikání. Nataliya má udělen dlouhodobý pobyt za účelem zaměstnání, v současné době zaměstnaneckou kartu. Bydlí společně s přítelem na ubytovně.

Důvodem její migrace byl její přítel, který zde měl pobyt za účelem podnikání a také finanční důvody. Potřebné doklady pro pracovní vízum jí vyřídil zprostředkovatel, kterého oslovil její přítel. Každý z nich pracoval pro jiného zaměstnavatele. Nataliya vykonávala práci v oblasti pěstebních prací. *„Do Čech jsem jela za přítelem, dohodli jsme se, že mi pomůže nějak sehnat práci. Chtěli jsme být spolu. On sehnal přes své kamarády někoho, kdo mi vyřídil papíry. Já si je pak už sama dala na ambasádu. Po příjezdu jsem začala dělat ve školce. Sázela jsem tam stromky. Bylo to různě po kraji.“*

Hlavním znakem tohoto oboru je jeho sezónnost. Z tohoto důvodu pobývala část kalendářního roku na Ukrajině. *„Nejvíce práce bylo na jaře a pak v měsících září až listopad, to záleželo podle počasí. Z tohoto důvodu jsem taky hodně cestovala a pobývala na Ukrajině. Když měl pro mě mafíán práci, tak mi zavolal a já z Ukrajiny přijela. Když práce nebyla a já nechtěla na Ukrajinu, byla jsem v Čechách s přítelem.“*

Paní Nataliya se dostala v souvislosti s výkonem její práce do problémů s pobytovým oprávněním. Vzhledem, ke skutečnosti, že pěstební práce měly sezónní charakter, její zaměstnavatel ji občas posílal k výkonu práce, která byla v rozporu s jejím uděleným povolením k zaměstnání. V záležitostech týkajících se pracovně-právního vztahu se neorientuje. Nezná své povinnosti ani práva. Nezná, co je obsahem pracovního poměru. *„On mi dal vždycky podepsat smlouvu. Když jsem byla na Ukrajině, peníze jsem nedostávala, protože jsem nepracovala. Dovolenu jsem neměla. Já ty věci neznám, jsem ráda, když to za mě vyřídí.“*

V roce 2013 změnila svého zaměstnavatele. I tuto osobu paní Nataliya vybavila plnou mocí, aby jí mohl vyřizovat potřebné věci spojené se zaměstnáním či pobytem. *„Pak jsem změnila mafiána. Před tím s ním byly problémy. Když jsem si našla jinou práci a chtěla prodloužit pobyt, zjistila jsem, že mi neplatí sociálku, a že nejsem zaměstnanec. Nechtěli mi ani prodloužit pobyt.“*

Řízení o prodloužení pobytu paní Nataliye trvalo několik měsíců. Na základě skutečnosti, že poměrně značnou část roku pobývala na Ukrajině, nemohla si úspěšně požádat o trvalý pobyt, neboť nesplňovala kritéria nepřetržitého pobytu na území republiky. Kdyby měla udělen trvalý pobyt, nebyla by závislá na opakovaném prodlužování pobytu. Dalším pozitivním aspektem by byl snazší přístup na pracovní trh. *„Nemohla jsem být pořád v Čechách, když nebyla práce, tak jsem jezdila za rodiči domů. Přítel práci měl, tak ten zůstával tady.“*

V současnosti paní Nataliya pobývá na území České republiky na zaměstnaneckou kartu. Se svým přítelem se chtějí stěhovat do jiné části Čech. Uvažuje o vyřízení si živnostenského listu a za tímto účelem si chce vyřídit pobyt. *„Chceme s přítelem do východních Čech. On tam má práci. Chci si udělat živnostenský list. Tady pořád musím věřit mafiánovi, jestli bude práce nebo ne. Chci dělat jako přítel jen na sebe. On už ví, jak to vyřizovat, tak mi s tím pomůže.“*

8 Vyhodnocení případových studií

Ze všech případových studií vyplývá, že důvodem příchodů informantů do České republiky byla především jejich ekonomická situace. Každá z osob na našem území pobývala několik let na základě udělených dlouhodobých pobytů. Paní Natyliya a Oksana pocházejí ze Zakarpatské oblasti, Petro z východní části Ukrajiny. Důvodem jejich ekonomické migrace byla potřeba finančního zabezpečení své osoby, ale i rodiny. Uvedený fakt je zesílen současnou krizí na Ukrajině, která je spojená s nedostatkem pracovních příležitostí a se zvyšujícími se náklady na běžný život. Každý z informantů vykonával na území České republiky dělnickou profesi bez ohledu na své vzdělání. Jejich postavení v zaměstnání spojovala určitá míra nejistoty, která se přenášela i do strachu o ztrátu pobytového oprávnění. Ztráta zaměstnání pro ně mohla znamenat zrušení pobytu.

V jednotlivých případových studiích se prolíná téměř identický model získání pobytu a zaměstnání v České republice. Všechny osoby získaly prostřednictvím svých známých, kteří již v Čechách pracovali, kontakt na osoby zprostředkovatelů, s jejichž pomocí si vyřídili potřebné náležitosti k udělení pracovních víz a následných pobytů. Popsaný způsob odpovídá klientskému systému, kdy „klient“ má v moci pobytové statusy svých zaměstnanců, neboť ti mu udělují plné moci k vyřízení potřebných záležitostí na jednotlivých úřadech. Využívají jejich počáteční jazykové bariéry, složitosti správního mechanismu vyřizování pobytů a náležitostí potřebných k zaměstnání. Pan Petro i paní Oksana mají svou rodinu na Ukrajině a svůj pobyt v České republice chápou pouze jako zdroj příjmů pro rodinu. Oba žijí na ubytovně, jejich hlavní motivací a denní činností je výkon práce v souvislosti s vidinou výdělků. Nemají potřebu si zde vytvářet pevné zázemí z důvodu, že domov a zbytek rodiny mají na Ukrajině. Na svém „klientovi“ jsou zcela ekonomicky závislí, je to právě on, kdo jim zajišťuje práci a obstarává patřičnou administrativu.

Paní Nataliya žije v Čechách společně s přítelem. Vzhledem k tomu, že nejsou tak závislí na rodinných vazbách na Ukrajině, mají potřebu si zde budovat trvalejší a stabilnější zázemí. Oproti paní Oksaně a Petrovi se její práce vyznačovala sezónností. Tato skutečnost ji vystavovala nebezpečí ztráty pobytového oprávnění. Ač měla udělen pobyt za účelem zaměstnání a vydané patřičné povolení k zaměstnání od úřadu práce, její zaměstnavatel ji na ostatních státních institucích jako zaměstnance nepřiznal. Bylo to z důvodu, že pokud pro ni neměl práci, nehodlal za ní odvádět povinné platby státu. Zaměstnavatel však na úřadu práce

a na Ministerstvu vnitra, odboru azylové a migrační politiky deklaroval, že cizinci jsou v soustavném zaměstnaneckém poměru. Popsané skutečnosti pozorujeme i u ostatních účastníků výzkumu. Možnost takového chování zaměstnavatele umožňovala absolutní neznalost informantů v oblasti pracovně-právních vztahů a naprostá důvěra k osobě zprostředkovatele.

Takto zaměstnaní cizinci jsou pro svého „klienta“ výrobním prostředkem a zdrojem příjmů. Pokud by nahlásil ukončení jejich zaměstnání i u Ministerstva vnitra a úřadu práce, těmto cizincům by bylo zrušeno pobytové oprávnění, tím by „klient“ přišel o svůj ekonomický kapitál. Popsané chování zaměstnavatelů mělo v provedených šetřeních pro informanty za následek problémy spojené s prodloužením pobytů nebo přechodem na jiný účel pobytu. Popsaný stav byl spojen s velkou nejistotou cizinců a nemožností výrazně tuto skutečnost ovlivnit.

Informanti v jednotlivých případových studiích byli ochotni často pracovat nad rámec běžného fondu pracovní doby a v tomto ohledu i za poměrně nízkou mzdu. Jejich ekonomická závislost, neznalost základních pracovně-právních předpisů a důvěra k zaměstnavateli je ve všech případech vystavila riziku výkonu nelegální práce.

Ve všech případových studiích byl sociální kapitál snižován a to z důvodu, že cizinci vykonávali zaměstnání spolu se svými krajany. Kontakt s majoritní společností byl omezen pouze na přidělování a kontrolu odvedené práce. Z popsanych důvodů informanti neměli potřebu a touhu získat lepší pracovní pozici a postavení. To má u jednotlivých osob za následek určité zacyklení. Přestože se v současné době snaží všichni tři účastníci šetření změnit svá postavení, potýkají se s problémy, které vznikly v souvislosti s popsáním systémem jejich zaměstnávání. Jejich vymanění bude odvislé od jejich vytrvalosti a snahy seznamovat se s právy a povinnostmi, které jim z pobytu na území České republiky vyplývají.

Jako odpověď na otázku, z jakého důvodu cizinci vykonávali nelegální práci, lze uvést skutečnost, že byli od svého příchodu na území České republiky plně závislí a odkázaní na systém zprostředkovatelů práce, a to se všemi důsledky, které byly popsány výše. Tento fakt má pro ně samotné zásadní negativní následky v otázkách týkajících se jejich budoucího pobytu v České republice a možnosti více se integrovat do společnosti a budovat si zde pevné a trvalé rodinné zázemí.

Závěr

V bakalářské práci se zabývám postavením cizinců ze třetích zemí, kteří vykonávali vědomě či nevědomě nelegální práci, jejich sociálním postavením a motivací k migraci. Jednou z nejpočetnější ekonomicky aktivní skupinou cizinců na našem území jsou ukrajínští státní příslušníci. Z tohoto důvodu byla práce především zaměřena na zaměstnané Ukrajince s dlouhodobým pobytem. Ve světle současných změn v politických systémech třetích států jsme svědky zvýšeného migračního tlaku, který v sobě zahrnuje i ekonomickou migraci. V bakalářské práci bylo poukázáno na skutečnost, že neumíme pomoci ukrajinským zaměstnancům, kteří pobývají v České republice několik let. Otázkou je, zda společnost může být schopná se kvalitně vypořádat i s novými výzvami spojenými se současnou migrační krizí.

Jak bylo popsáno, zaměstnávání cizinců z Ukrajiny s dlouhodobým pobytem, je svázáno vybudovaným rigidním zprostředkovatelským systémem. Ten se vyznačuje značnou latentností. Pro státní orgány je velmi těžko postižitelný. Takzvaný klientský systém funguje i v současné době. Jeho podstatou je získání levného výrobního kapitálu, který má podnikatel v plné moci. Setkáváme se s fenoménem závislého postavení takto zaměstnaných cizinců. Poskytují svým zaměstnavatelům plné moci, které nejsou omezeny konkrétním úkonem ani dobou platnosti. Velmi nebezpečná může být situace, kdy se chce cizinec ze systému vymanit. Zprostředkovatel může na základě udělených plných mocí, jménem zaměstnaných cizinců, vstupovat do jejich záležitostí a výrazně je negativně ovlivnit. Cizinci, jak již bylo uvedeno, vstupují na český trh práce proto, že jsou v mnoha ohledech výhodnější a žádanější pracovní silou.

Na popsany jev je nutné pohlížet komplexně. Podporuje ho značná poptávka domácích subjektů po levné pracovní síle. Typické je pro zprostředkovatele, kteří vlastní firmy poskytující zaměstnání cizincům, že tyto právnické osoby nevlastní žádné výrobní prostory, nic nevyrábějí, jsou pouze dodavatelem pracovní síly. Tlak na maximalizaci zisku sebou nese tichý souhlas uživatelů levné pracovní síly s nedodržováním pracovních podmínek a dalších povinností. Uživatelé si jsou vědomy nákladů na své kmenové zaměstnance. Ze své činnosti jim tak musí být zřejmé, že levná pracovní síla je vykoupena porušováním pracovních předpisů.

Ve všech případových studiích bylo popsáno závislé postavení cizinců, jejich nemožnost vymanit se z klientského systému, tedy ze závislosti na zprostředkovateli práce. Poslední případová studie ukazuje obtížnost získání trvalého pobytu, vzhledem k předchozímu průběhu zaměstnání. Žádný z informantů nevyužil služeb organizací zabývajících se právní či jinou pomocí pro cizince. Jednou z možností, jak podobné případy ovlivnit, je individuální přístup k cizincům na úřadech. Je důležité, zkoumat problém po obsahové stránce a nepřístupovat k němu pouze formalisticky. Dalším způsobem je zefektivnění informovanosti cizinců, která je poskytována prostřednictvím neziskových organizací. Posílena by měla být provázanost s institucemi, které o záležitostech cizinců rozhodují.

Jedním z významných faktorů sociální integrace, je integrace prostřednictvím výkonu zaměstnání pomocí sociálního kapitálu. V provedeném šetření je zmiňovaný potenciál eliminován rigidním klientským systémem. Dochází k vytváření etnicky homogenních skupin na jednotlivých pracovištích, které integraci brání.

Nicméně je nutné opět zdůraznit onu závislost na zprostředkovatelích práce. Cizinci v případových studiích si plnili své povinnosti jako zaměstnanci v závislém postavení na klientech. Je otázkou, zda uvedený fenomén nenaplňuje společně s dalšími znaky pojem jiné formy vykořisťování. Na některé případy by bylo možno aplikovat ustanovení trestního zákona týkající se obchodu s lidmi. Tuto tezi umocňuje skutečnost, že tito zaměstnaní cizinci, jsou ve své podstatě oběťmi.

Za zamyšlení stojí i otázka, jaké dopady má popsáný pobyt a zaměstnání cizinců na jejich rodinný a soukromý život na Ukrajině. Zda jsou ovlivněny jejich sociální vazby v rodinách, a jaké jsou důsledky pro osobní život jedinců.

Vzhledem k rozsáhlosti problému, jeho masovosti a variability, je v mé bakalářské práci popsán pouze zlomek oblasti nelegálního zaměstnávání cizinců. V současné době můžeme sledovat jeho posun ke státním příslušníkům chudších států Evropské unie, které přistoupily ke společenství v poslední vlně. Jejich zmapování je velmi problematické a to z důvodu, že jejich pohyb po schengenském prostoru nepodléhá striktním podmínkám, jak je tomu u občanů třetích států.

Seznam použité literatury a informačních zdrojů

Bittnerová, Dana, ed. a Moravcová, Mirjam, ed. *Etnické komunity. integrace, identita*. Vyd. 1. Praha: FHS UK, 2011. 359 s. Agora; sv. 7. ISBN 978-80-87398-13-5.

Bittnerová, Dana, ed. a Moravcová, Mirjam, ed. *Etnické komunity. Kontinuita kulturní reprodukce*. Vyd. 1. Praha: FHS UK, 2012. 292 s. Agora; sv. 8. ISBN 978-80-87398-29-6.

Buchtová, Božena, Šmajš, Josef a Boleloucký, Zdeněk. *Nezaměstnanost. 2.*, přeprac. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2013. 187 s. Psyché. ISBN 978-80-247-4282-3.

Drbohlav, Dušan et al. *Migrace a (i)migranti v Česku: kdo jsme, odkud přicházíme, kam jdeme?*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010. 207 s. Studie; sv. 66. ISBN 978-80-7419-039-1.

Fassmann, Martin. *Stínová ekonomika a práce na černo*. [Praha: Sondy], 2007. 358 s. ISBN 978-80-86846-21-7.

Gavora, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Překlad Vladimír Jůva a Vendula Hlavatá. 2., rozš. české vyd. Brno: Paido, 2010. 261 s. ISBN 978-80-7315-185-0.

Hendl, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 3. vyd. Praha: Portál, 2012. 407 s. ISBN 978-80-262-0219-6.

Jandourek, Jan. *Sociologický slovník*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007. 285 s. ISBN 978-80-7367-269-0.

Leontiyeva, Yana a Vávra, Martin. *Postoje k imigrantům*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2009. 121 s. ISBN 978-80-7330-173-6.

Leontiyeva, Yana et al. *Menšinová problematika v ČR: komunitní život a reprezentace kolektivních zájmů: (Slováci, Ukrajinci, Vietnamci a Romové)*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2006. 95 s. Sociologické studie = Sociological studies; 06/10. ISBN 80-7330-098-2.

Miovský, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2006. 332 s. Psyché. ISBN 80-247-1362-4.

Průcha, Jan, Walterová, Eliška a Mareš, Jiří. *Pedagogický slovník*. 7., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2013. 395 s. ISBN 978-80-262-0403-9.

Rákoczyová, Miroslava, Trbola, Robert a Hofírek, Ondřej. *Sociální integrace přistěhovalců v České republice*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. 309 s. Studie; sv. 60. ISBN 978-80-7419-023-0.

STRÍTECKÝ, Vít et al. *Obchodování s lidmi za účelem pracovního vykořisťování v teorii a praxi*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2013. 184 s. ISBN 978-80-87558-11-9.

Švaříček, Roman a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007. 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.

Trbola, Robert, ed. a Rákoczyová, Miroslava, ed. *Institucionální podmínky sociální integrace cizinců v ČR. II, Role zaměstnání a vybraných institucí v procesu integrace*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2011. 186 s. ISBN 978-80-87474-20-4.

Trbola, Robert, ed. a Rákoczyová, Miroslava, ed. *Institucionální podmínky sociální integrace cizinců v ČR. I, Integrační politika*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2011. 181 s. ISBN 978-80-87474-19-8.

Uherek, Zdeněk a kol. *Cizinecké komunity z antropologické perspektivy: vybrané případy významných imigračních skupin v České republice*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2008. 259 s. ISBN 978-80-87112-12-0.

Vágnerová, Marie. *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2014. 815 s. ISBN 978-80-262-0696-5.

Zilinskyj, Bohdan. *Ukrajinci v Čechách a na Moravě: stručný nástin dějin*. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 2002. 76 s. ISBN 80-903164-1-7.

Seznam zákonů

Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů

Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti

Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce

Internetové zdroje

Beck on line [online]. [cit. 2016-04-04]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/>

Český statistický úřad [online] [cit. 2016-04-04]. Dostupné z <https://www.czso.cz/csu/cizinci/>

Ministerstvo vnitra České republiky [online]. [cit. 2016-04-04]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/migracni-a-azylova-politika-ceske-republiky>

Seznam příloh

Příloha č. 1 - Cizinci s povoleným pobytem na území České republiky

Příloha č. 2 - Občané třetích zemí dle kategorie pobytu a pohlaví

Příloha č. 3 - Ekonomické aktivity cizinců v České republice

Příloha č. 4 - Přehled zahraničních občanů v postavení zaměstnanců dle krajů

Příloha č. 5 - Souhlas se záznamem rozhovoru

Příloha č. 1 – Cizinci s povoleným pobytem na území České republiky

CIZINCI S POVOLENÝM POBYTEM NA ÚZEMÍ ČESKÉ REPUBLIKY

Cizinci s povoleným pobytem na území ČR – vývoj v letech 2004 – 2014

Stav k 31.12. roku	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Celkem cizinci s povoleným pobytem	254 294	278 312	321 456	392 087	436 301	433 305	425 301	436 389	438 213	441 536	451 923
<i>meziroční změna (abs.)</i>	<i>13 873</i>	<i>24 018</i>	<i>43 144</i>	<i>70 631</i>	<i>44 214</i>	<i>-2 996</i>	<i>-8 004</i>	<i>11 088</i>	<i>1 824</i>	<i>1 323</i>	<i>10 387</i>
<i>meziroční změna (%)</i>	<i>5,8</i>	<i>8,4</i>	<i>13,5</i>	<i>22,0</i>	<i>11,3</i>	<i>-0,7</i>	<i>-1,8</i>	<i>2,6</i>	<i>0,4</i>	<i>0,8</i>	<i>2,4</i>
z toho pobyt											
trvalý pobyt	99 467	110 598	139 185	158 018	172 927	181 161	189 962	198 051	214 027	238 904	251 342
podíl z celku (%)	39,1	39,7	43,3	40,3	39,6	41,8	44,7	45,4	48,8	54,1	55,6
<i>meziroční změna (abs.)</i>	<i>18 623</i>	<i>11 131</i>	<i>28 587</i>	<i>18 833</i>	<i>14 909</i>	<i>8 234</i>	<i>8 801</i>	<i>8 089</i>	<i>15 976</i>	<i>24 877</i>	<i>12 438</i>
<i>meziroční změna (%)</i>	<i>23,0</i>	<i>11,2</i>	<i>25,8</i>	<i>13,5</i>	<i>9,4</i>	<i>4,8</i>	<i>4,9</i>	<i>4,3</i>	<i>8,1</i>	<i>11,6</i>	<i>5,2</i>
přechodný pobyt*	154 827	167 714	182 271	234 069	263 374	252 144	235 339	238 338	224 186	202 632	200 581
podíl z celku (%)	60,9	60,3	56,7	59,7	60,4	58,2	55,3	54,6	51,2	45,9	44,4
<i>meziroční změna (abs.)</i>	<i>-4 750</i>	<i>12 887</i>	<i>14 557</i>	<i>51 798</i>	<i>29 305</i>	<i>-11 230</i>	<i>-16 805</i>	<i>2 999</i>	<i>-14 152</i>	<i>-21 554</i>	<i>-2 051</i>
<i>meziroční změna (%)</i>	<i>-3,0</i>	<i>8,3</i>	<i>8,7</i>	<i>28,4</i>	<i>12,5</i>	<i>-4,3</i>	<i>-6,7</i>	<i>1,3</i>	<i>-5,9</i>	<i>-9,6</i>	<i>-1,0</i>

Vyvětlivky: * Tato kategorie pobytu zahrnuje:

- osoby s pobytem na vízum k pobytu nad 90 dnů,
- osoby s povolením k dlouhodobému pobytu
- osoby jimž bylo vydáno potvrzení o přechodném pobytu (občan EU, rodinný příslušník občana EU, který je občan EU) a osoby s povolením k přechodnému pobytu rodinného příslušníka občana Evropské unie, který není občanem EU

Poznámka: Zdroj - IS CIS

Příloha č. 2 – Občané třetích zemí dle kategorie pobytu a pohlaví

Občané třetích zemí dle kategorie pobytu a pohlaví - ke dni 31. 12. 2014

Státní příslušnost	Přechodný pobyt			Trvalý pobyt			Celkem pobyty
	Muži	Ženy	Celkem	Muži	Ženy	Celkem	
Celkem občanů třetích zemí	47 510	39 340	86 850	95 482	84 235	179 717	266 567
z toho TOP 10:							
Ukrajina	17 959	12 398	30 357	37 699	36 332	74 031	104 388
Vietnam	6 312	4 772	11 084	25 481	20 101	45 582	56 666
Rusko	6 643	9 271	15 914	8 416	10 354	18 770	34 684
Spojené státy americké	1 908	1 393	3 301	2 084	1 091	3 175	6 476
Čína	787	751	1 538	2 141	1 908	4 049	5 587
Mongolsko	366	370	736	1 913	2 815	4 728	5 464
Moldavsko	731	623	1 354	2 155	1 758	3 913	5 267
Kazachstán	1 386	1 723	3 109	895	1 177	2 072	5 181
Bělorusko	692	911	1 603	1 238	1 902	3 140	4 743
Srbsko	431	210	641	1 317	673	1 990	2 631

Poznámka: Zdroj - IS CIS

Příloha č. 3 – Ekonomické aktivity cizinců v České republice

EKONOMICKÉ AKTIVITY CIZINCŮ V ČESKÉ REPUBLICE

Přehled občanů zemi mimo EU/EHP a Švýcarska (cizinců ze třetích zemí) v postavení zaměstnanců na území České republiky ke dni 31. 12.2014

Státní příslušnost	Celkem	z toho	
		Pracovní povolení *	Informační karty
Celkem	64 654	20 749	43 905
z toho			
Ukrajina	35 319	12 704	22 615
Rusko	4 720	849	3 871
Vietnam	3 981	359	3 622
Moldavsko	2 115	541	1 574
Mongolsko	1 772	353	1 419
Čína	1 639	403	1 236
Spojené státy americké	1 441	531	910
Bělorusko	1 247	194	1 053
Indie	873	512	361
Kazachstán	854	81	773
Srbsko	805	254	551
Uzbekistán	789	514	275
Thajsko	623	541	82
Japonsko	599	479	120
Makedonie	553	211	342
Turecko	462	151	311
Bosna a Hercegovina	457	165	292
Korejská republika	434	395	39
Filipíny	430	387	43
Arménie	418	76	342
Tunisko	302	19	283
Egypt	266	25	241
Kanada	229	67	162
Alžírsko	201	9	192
Kyrgyzstán	171	29	142
Izrael	160	45	115
Sýrie	148	29	119
Mexiko	142	30	112
Brazílie	141	56	85
Pákistán	140	49	91
Ostatní státy	3 223	691	2 532

Poznámka: Údaje zpracovány MPSV ČR

Vysvětlivka: *Zahrnuje povolení k zaměstnání, modré karty, zelené karty a z zaměstnanecké karty

Příloha č. 4 – Přehled zahraničních pracovníků v postavení zaměstnanců podle krajů

Přehled zahraničních občanů v postavení zaměstnanců podle krajů a okresů ke dni 31. 12. 2014					
Kraj	Okres	Celkem	z toho		
			Pracovní povolení ⁷	Informační karty cizinců ze třetích zemí	Informační karty občanů EU/EHP a Švýcarska
Jihočeský	České Budějovice	2 257	191	695	1 371
	Český Krumlov	1 067	132	242	693
	Jindřichův Hradec	342	10	96	236
	Písek	1 524	122	251	1 151
	Prachatice	579	62	117	400
	Strakonice	1 930	44	307	1 579
	Tábor	979	62	198	719
	CELKEM	8 678	623	1 906	6 149
Jihomoravský	Blansko	1 006	183	192	631
	Brno-město	18 084	913	2 565	14 606
	Brno-venkov	2 208	163	328	1 717
	Břeclav	1 863	36	129	1 698
	Hodonín	1 532	17	100	1 415
	Vyškov	818	3	136	679
	Znojmo	509	24	116	369
	CELKEM	26 020	1 339	3 566	21 115
Karlovarský	Cheb	1 747	64	679	1 004
	Karlovy Vary	2 192	152	1 066	974
	Sokolov	455	17	108	330
	CELKEM	4 394	233	1 853	2 308
Královéhradecký	Hradec Králové	2 731	240	649	1 842
	Jičín	720	4	144	572
	Náchod	1 717	4	203	1 510
	Rychnov nad Kněžnou	1 442	3	128	1 311
	Trutnov	1 590	72	174	1 344
	CELKEM	8 200	323	1 298	6 579
Liberecký	Česká Lípa	922	71	343	508
	Jablonec nad Nisou	1 006	45	241	720
	Liberec	5 650	372	994	4 284
	Semily	1 119	18	205	896
	CELKEM	8 697	506	1 783	6 408
Moravskoslezský	Bruntál	341	5	13	323
	Frýdek-Místek	2 975	213	110	2 652
	Karviná	4 094	46	89	3 959
	Nový Jičín	1 143	76	67	1 000
	Opava	543	15	102	426
	Ostrava-město	5 392	255	475	4 662
	CELKEM	14 488	610	856	13 022
Olomoucký	Jeseník	197	0	14	183
	Olomouc	2 311	34	398	1 879
	Prostějov	673	12	188	473
	Přerov	743	75	99	569
	Šumperk	390	5	73	312
	CELKEM	4 314	126	772	3 416
Pardubický	Chrudim	909	167	164	578
	Pardubice	4 924	544	641	3 739
	Svitavy	654	34	132	488
	Ústí nad Orlicí	1 899	25	338	1 536
	CELKEM	8 386	770	1 275	6 341
Plzeňský	Domažlice	1 575	2	309	1 264
	Klatovy	1 257	62	272	923

	Plzeň-město	10 133	243	1 808	8 082
	Plzeň-jih	2 183	14	565	1 604
	Plzeň-sever	758	82	128	548
	Rokycany	1 476	18	211	1 247
	Tachov	2 038	13	322	1 703
	CELKEM	19 420	434	3 615	15 371
Praha	HLAVNÍ MĚSTO PRAHA	96 942	13 364	17 840	65 738
Středočeský	Benešov	1 530	23	300	1 207
	Beroun	2 619	123	562	1 934
	Kladno	2 246	130	435	1 681
	Kolín	2 832	98	308	2 426
	Kutná Hora	742	58	151	533
	Mělník	2 056	107	271	1 678
	Mladá Boleslav	10 008	57	713	9 238
	Nymburk	1 929	207	327	1 395
	Praha-východ	16 474	795	1 535	14 144
	Praha-západ	2 767	54	507	2 206
	Příbram	1 059	154	327	578
	Rakovník	478	41	122	315
	CELKEM	44 740	1 847	5 558	37 335
Ústecký	Děčín	304	12	128	164
	Chomutov	1 251	131	278	842
	Litoměřice	1 257	15	326	916
	Louny	1 176	68	91	1 017
	Most	722	24	216	482
	Teplice	777	37	363	377
	Ústí nad Labem	1 098	25	411	662
	CELKEM	6 585	312	1 813	4 460
Vysočina	Havlíčkův Brod	887	44	157	686
	Jihlava	1 258	57	445	756
	Pelhřimov	1 347	25	338	984
	Třebíč	298	5	111	182
	Žďár nad Sázavou	720	26	127	567
	CELKEM	4 510	157	1 178	3 175
Zlínský	Kroměříž	371	10	63	298
	Uherské Hradiště	1 383	21	123	1 239
	Vsetín	1 540	34	115	1 391
	Zlín	2 331	40	291	2 000
	CELKEM	5 625	105	592	4 928
CELKEM ČR		260 999	20 749	43 905	196 345

Poznámka: Údaje zpracovány MPSV ČR

Vysvětlivka: *Zahrnuje povolení k zaměstnání, modré karty, zelené karty a zaměstnanecké karty

Příloha č. 5 Souhlas se záznamem rozhovoru

Souhlasím s nahráváním rozhovoru uskutečněného 25. 10. 2015. Nahrávka je pořizována z důvodu přepisu a k následnému výzkumu v rámci bakalářské práce. Po přepsání bude nahrávka smazána. Jméno informanta bude změněno, stejně jako veškeré údaje, které by mohly vést k identifikaci informanta. Nahrávka bude nejprve přepsána a následně předána informantovi k autorizaci. V případě, že informant nebude s některými údaji souhlasit, tyto budou vyškrtnuty.

V Českých Budějovicích .....

.....

Podpis informanta

.....

Radek Míka